

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

MİLLİ
TEKNOLOJİ
HAMLESİ

ORAN Orta Anadolu
Kalkınma Ajansı
Central Anatolia Development Agency

ORTA ANADOLU KALKINMA
AJANSI 2018 YILI
ENDÜSTRİYEL GELİŞİM VE
VERİMLİLİK MALİ DESTEK
PROGRAMI ETKİ ANALİZİ
(TR72/18/EGV)

**ORTA ANADOLU KALKINMA AJANSI
2018 YILI ENDÜSTRİYEL GELİŞİM VE
VERİMLİLİK MALİ DESTEK PROGRAMI
ETKİ ANALİZİ
(TR72/18/EGV)**

2023

ARALIK

İÇERİK

ŞEKİLLER DİZİNİ	1
TABLolar DİZİNİ	1
YÖNETİCİ ÖZETİ	2
1. GİRİŞ	3
2. PROGRAM HAKKINDA GENEL BİLGİLER	4
2.1 Program Tanım Ve Kapsamı	4
2.2 Programın Amaç, Öncelik Ve Performans Göstergeleri	4
3. PROGRAMIN SONUÇLARI	5
3.1 Bütçe Gerçekleşmeleri	5
3.2 Genel İstatiksel Değerlendirme	5
4. PROGRAMIN DEĞERLENDİRİLMESİ	6
4.1 Değerlendirmede Kullanılan Yöntem	6
4.2 Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	6
4.2.1 İlgililik	6
4.2.2 Etkililik	8
4.3.3 Etkinlik	12
4.3.3.1 Sürekli İstihdam	15
4.3.3.2 Yeni Makine Harcamaları	15
4.3.3.3 Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı	15
4.3.3.4 Makine Sayısı	16
4.3.3.5 Toplam Üretim Değeri	16
4.3.3.6 Yurt İçi Satış Tutarı	17
4.3.3.7 Yurt Dışı Satış Tutarı	17
4.3.3.8 Üretim Kapasitesi	17
4.3.3.9 Üretim Miktarı	18
4.3.3.10 Ar-Ge ve Yenilikçilik Göstergeleri	18
4.3.3.11 Geçici İstihdam	19
4.3.4 Etki	19
4.3.5 Sürdürülebilirlik	32
5 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	33
KAYNAKÇA	35

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

Ar-Ge: Arařtırma Geliřtirme

GİB: Gelir İdaresi Başkanlığı

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliřtirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

ÖSYM: Öğrenci Seçme ve Yerleřtirme Merkezi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TPE: Türk Patent Enstitüsü

TR: Türkiye

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Etki Analizi Değerlendirme Metodolojisi.....	6
Şekil 2. MDP Bölge Planı İlişkisi	11
Şekil 3. TR72/18/EGV Programı Kapsamında Kazanan Projelerin Önceliklerle Uyumu	11
Şekil 4. Etkinlik Kriteri Ana Metodolojik Yaklaşımı	12
Şekil 5. Hedef Gerçekleşme Oranları (%).....	14
Şekil 6. Sürekli İstihdam Göstergesi Gerçekleşme Oranları.....	15
Şekil 7. Yeni Makine Harcamaları Göstergesi Gerçekleşme Oranları	15
Şekil 8. Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı Göstergesi Gerçekleşme Oranları	16
Şekil 9. Makine Sayısı Göstergesi Gerçekleşme Oranları.....	16
Şekil 10. Toplam Üretim Değeri Göstergesi Gerçekleşme Oranları.....	16
Şekil 11. Yurt İçi Satış Tutarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları	17
Şekil 12. Yurt Dışı Satış Tutarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları	17
Şekil 13. Üretim Kapasitesi Göstergesi Gerçekleşme Oranları	18
Şekil 14. Üretim Miktarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları.....	18
Şekil 15: ORAN Desteği Olmasaydı Yatırımınızı Nasıl Gerçekleştirirdiniz	20
Şekil 16. Destek Sürecinin Uygunluğu	21
Şekil 17. Proje İle İlgili Yorumlar	21
Şekil 18. Programın Etkileri.....	22
Şekil 19. Yürütülen Projelerin Firmalar Üzerine Davranışsal Etkileri.....	23
Şekil 20. Proje Sayesinde Firmaların Attığı İlave Adımlar	24
Şekil 21. Proje Başvuru Sürecinde Zorlanan Unsurlar	25
Şekil 22. ORAN Desteklerine Tekrar Başvurmayı Düşünür Müsünüz	25
Şekil 23. 10 Proje Sahibinin Net Satış Rakamlarının Yüzdesele Değişimi	27
Şekil 24. Yüzdesele Değişim: Yıllara Göre Toplam İstihdam Sayısı	28
Şekil 25. Toplam Kapasite Artışı	29
Şekil 26. Proje Sahiplerine Ait Kapasite Artışları	30

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. 2018 Yılı EGV Mali Destek Programı Özeti.....	2
Tablo 2. Mali Destek Programı Künyesi.....	4
Tablo 3. Program Bütçe Kullanım Detayları	5
Tablo 4. Programın İlgililik Kapsamı.....	8
Tablo 5. MDP Öncelik vs. TR72 Bölge Planı İlişki Matrisi	9
Tablo 6. MDP Önceliklerinin Geliştirilen Yöntem Öncelikleri ile İlişkilendirmesi	10
Tablo 7. TR72/18/EGV Programı Öncelik Başarı Yüzdeleri	12
Tablo 8. Mali Destek Programı Performans Göstergeleri.....	13
Tablo 9. Performans Göstergelerinin Hedef Gerçekleşme Durumları	13
Tablo 10. Performans Gösterge Sayısı ve Hedef Gerçekleştirme Sayıları	14
Tablo 11. Destek Süreci Uygunluğuna İlişkin Görüşler	20
Tablo 12. Cari Yıl Satış Rakamları ve Deflatör Kullanılarak Dönüştürülen Satış Rakamları	27
Tablo 13. Cari Yıl İhracat Rakamları ve Deflatör Kullanılarak Dönüştürülen İhracat Rakamları.....	29
Tablo 14. TR72/18/EGV Programı Kapsamında Destek Alan Kurumların Analizi	32

YÖNETİCİ ÖZETİ

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından 2018 yılı içerisinde TR72 Bölgesi genelinde imalatta Ar-Ge ve yenilikçiliğin ön plana çıkarılması, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için TR72 Bölgesi'nde endüstrileşmenin artırılması ve katma değeri yüksek ürün imalatı için Bölge sanayisinin desteklenmesi amacıyla Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri için Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı açıklanmıştır.

Program Adı	Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik MDP (TR72/18/EGV)
Toplam Bütçe (TL)	10.000.000,00
Kullanılan Bütçe	5.296.484,11
Destek Alan Kurum/Kuruluş Sayısı	11 (94)
Desteklenme Oranı	%12

Tablo 1. 2018 Yılı EGV Mali Destek Programı Özeti

Hazırlanan bu etki değerlendirme raporu kapsamında "Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" temel alınarak teorik ve istatistiksel çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu bağlamda yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesindeki Kalkınma Ajansları, bölgelerin ulusal ve küresel düzeyde ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan geliştirilmesi ve bölgeler için sürdürülebilir bir vizyon kazandırılması süreçlerinde oldukça önemli rol oynamaktadırlar. Aynı zamanda, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonu ile kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi farklı oyuncular arasında işbirliğini destekleyerek yerel potansiyelin açığa çıkartılması amacıyla kamu/özel kaynakları kullanarak katma değeri yüksek ürünlerin/hizmetlerin ortaya çıkartılmasını sağlamaktadırlar. Özellikle kamu kaynakları kullanılarak uygulanan destekleme politikalarının değerlendirilmesine ilişkin yapılan teorik çalışmalar, ilgili destek çalışmalarının önemini ve orta/uzun vadede bölge ekonomisine etkilerinin somut bir şekilde ortaya çıkarılması konusunda oldukça önem arz etmektedir (1). Bu bağlamda, hesap verilebilirliğin ve politika yapıcılara geri bildirim sağlanabilmesi amacıyla müdahalenin hedeflenen etkiye ulaşma ve maliyetine oranla fayda üretme başarısının hesaplanmasına ilişkin bazı yapısal yöntemler kullanılmaktadır. Ajansların, son derece karmaşık ve dinamik ilişkiler içeren günümüz ekonomilerinde rekabet gücünün teorik olarak analiz edilmesinde sayısal veriler ile uygulanabilir modeller geliştirmeleri ve bu modelleri planlama süreçlerinde kullanmaları büyük önem taşımaktadır. Değerlendirme döngüsünün alt başlıklarından olan etki değerlendirmesi, kamu müdahalelerinin olumlu veya olumsuz etkilerinin ortaya çıkarılması, hedef kitledeki tüm sektörlerin programlardan istifade etmesi, programların en etkili ve maliyet etkin şekilde uygulanması, program aracılığıyla sağlanan hizmetlerin niteliği ve niceliğinin artırılması ile kısıtlı kaynaklarla yapılması planlanan yatırımlar arasında en iyi tercihin yapılabilmesi için önemli bir karar alma aracıdır. Ayrıca kamu müdahalelerinde kaynak dağıtımında şeffaflığın ve hesap verebilirliğin incelenmesi için gerekli kanıtların ortaya konmasında da önemli katkılar sağlamaktadır.

Kalkınma Ajansları bütçelerinde önemli bir paya sahip olan mali destek programlarının içeriğinin oluşturulması, uygulanma süreci ve uygulama sonrası etkilerinin belirlenmesi gelecekte uygulanacak destek programlarının tasarlanması sürecinde büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda etki değerlendirme çalışmaları mali destek mekanizmalarını ölçmek için etkili ve doğru sonuçlar verebilen en önemli karar destek araçlarından biridir. Yapılan etki değerlendirme çalışması, 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı kapsamında belirlenen öncelikler doğrultusunda oluşturulan performans göstergelerine ne düzeyde ulaşıldığının tespiti ile bu kriterlerin proje uygulama sonuçları ve izleme süreçlerinde edinilen deneyimlerle harmanlanarak hedeflere ulaşmada doğru önceliklerin seçilip seçilmediklerinin değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Hazırlanan bu rapor kapsamında "Kalkınma Ajansları Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" temel alınarak teorik ve istatistiksel çalışmalar ortaya konulmuştur.

2. PROGRAM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1 Program Tanım Ve Kapsamı

TR72 Bölgesi (2014–2023) Bölge Planı'nda bölgenin vizyonu "Ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilir, beşeri ve sosyal sermayesi gelişmiş, potansiyellerini değere dönüştürmüş, kent ve sosyal altyapısını geliştirerek yaşam kalitesini arttırmış, ulaşılabilir Orta Anadolu" olarak tanımlanmış, bu doğrultuda dört ana eksen ve bu eksenleri destekleyecek öncelikler ve tedbirler belirlenmiştir (2). TR72 Bölge Planı'nda belirlenen dört ana eksen şu şekildedir:

- Rekabet Edebilirlik
- Sosyal Kalkınma
- Sürdürülebilir Çevre ve Enerji
- Kentsel ve Kırsal Altyapı

TR72 Bölgesi için belirlenen gelişme eksenleri, öncelikler ve tedbirler göz önünde bulundurularak 2018 yılı çalışma programında proje teklif çağrısı kapsamında kâr amacı güden kurumlar için Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı uygulanmıştır. Program; TR72 Bölgesi (2014-2023) Bölge Planı'nın Rekabet Edebilirlik gelişme eksenine uygun olarak hazırlanmıştır.

2.2 Programın Amaç, Öncelik Ve Performans Göstergeleri

Tablo 2'de 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı'nın detaylarına yer verilmiştir (4).

PROGRAMIN REFERANS NUMARALARI	TR72/18/EGV
PROGRAMIN ADI	Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı
TOPLAM BÜTÇE	10.000.000 TL
PROGRAMIN AMACI	İmalatta Ar-Ge ve yenilikçiliğin ön plana çıkarılması, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için TR72 Bölgesi'nde endüstrileşmenin artırılması ve katma değeri yüksek ürün imalatı için Bölge sanayisinin desteklenmesi
PROGRAMIN ÖNCELİKLERİ	Öncelik 1. TR72 Bölgesi'nde Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi Öncelik 2. TR72 Bölgesi'nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması Öncelik 3. Sivas ve Yozgat illerinde ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ve üretimde kapasitenin artırılması
UYGUN BAŞVURU SAHİPLERİ	Kâr Amacı Güden Kurumlar; • TR72 Bölgesinde mikro işletme olarak faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişiler
AZAMİ PROJE SÜRESİ	12 AY

Tablo 2. Mali Destek Programı Künyesi

3. PROGRAMIN SONUÇLARI

3.1 Bütçe Gerçekleşmeleri

Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı için ayrılan toplam bütçe ve program kapsamında destek alan firmalara ORAN Kalkınma Ajansı tarafından aktarılan toplam destek miktarları Tablo 3'te paylaşılmıştır. Program için ayrılmış toplam bütçenin (10.000.000 TL) yaklaşık %52,96'lık kısmının (5.296.484,11TL) imzalanan sözleşmelerle kullanıma açılabilirdiği gözlenmiştir.

Program Adı	TR72/18/EGV
Toplam Bütçe (TL)	10.000.000,00
Kullanılan Destek Bütçe (TL)	5.296.484,11
Fesih Edilen Proje Destek Bütçesi (TL)	1.663.528,83
Kullanım Oranı (%)	52,96

Tablo 3. Program Bütçe Kullanım Detayları

3.2 Genel İstatiksel Değerlendirme

2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı uygulama dönemi toplam destek tutarı 5.296.484,11TL'lik imzalanan 17 sözleşme ile 05.09.2018 tarihinde başlamıştır. Programın tamamlandığı 09.09.2020 tarihine kadar 6 proje sahibi projelerini geri çekmiş ve sözleşmeler feshedilmiştir. Başarılı olan ve projelerini tamamlamış proje yararlanıcısı sayısı 11 olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşen 3.632.955,28 TL'lik destek tutarına karşı yararlanıcıların eş finansmanı toplamda 3.977.381,22 TL gerçekleşmiş olup bölgede mali destek programı kapsamında yapılan yatırımın toplam bütçesi 7.610.336,5 TL olmuştur. Feshedilen proje oranının %36 olması nedeniyle Ajansın program bütçesi kullanım oranı düşük gerçekleşmiştir. Program kapanışında yararlanıcı eş finansman oranı % 52,26 olarak, Ajans destek oranı da %47,74 olarak gerçekleşmiştir.

Program kapsamında sözleşme imzalanan projelerden 6 projenin (%35,3) başvuru sahipleri; yaşanan döviz kuru hareketliliği nedeni ile makine ekipman fiyatlarındaki yükselme ile eş finansman miktarlarının artmasını sebep göstererek fesih talep etmişlerdir.

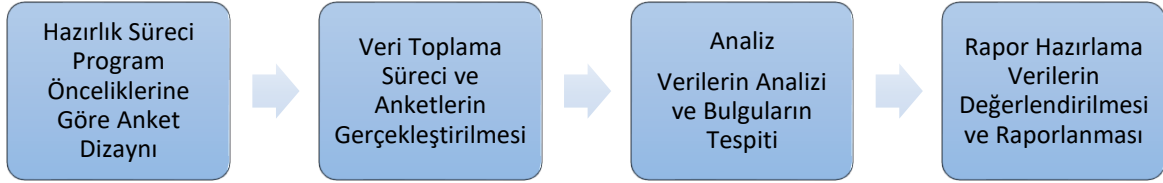
4. PROGRAMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1 Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

Etki değerlendirmesinin temel amacı, gelecekte uygulanacak programlara geri besleme sağlanması ile bu programların uygunluğunun onaylanması için geçmiş tecrübelerin muhasebesinin yapılmasıdır. Etki değerlendirmesinin bir diğer amacı ise hedef grupların farklı kesimleri arasında çıktı ve etki göstergelerinin değişimlerini tahmin etmek, bu değişimlerde müdahalelerin payını ortaya çıkarmaktır. Diğer bir deyişle, müdahalelerin hedeflenen amaçlara katkısını tespit etmektir.

Bu kapsamda Orta Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programının program öncelikleri ile ne derece örtüştüğü ve hedeflerin ne derece tuttuğunu görmek maksadıyla bu rapor hazırlanmıştır.

Etki analizi değerlendirme süreci, program önceliklerine göre anket tasarımı ile başlamıştır. Anket e-posta ve posta aracılığıyla yararlanıcılara ulaştırılmıştır. Cevaplanan anketlerin sonuçları istatistiksel değerlendirme programları ile analiz edilmiştir. İlgili dönemde 11 KOBİ'ye mali destek verilmiş olup, ankete katılan 10 firmanın verileri ile istatistiksel değerlendirme yapılmıştır.

Şekil 1. Etki Analizi Değerlendirme Metodolojisi

4.2 Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

4.2.1 İlgililik

İlgililik kriteri altında desteklerin amaç ve önceliklerinin, bölge planları ve üst ölçekli plan ve politika belgeleri ile tanımlanmış bölgesel düzeydeki ihtiyaç ve önceliklerle ne kadar uyumlu ve tutarlı olduğu değerlendirilmiştir. ORAN Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiş 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programına ait öncelikler (Tablo 3'te yer verildiği üzere) TR72 Bölgesi 2014-2023 Dönemi Bölge Planı kapsamında detayları ile paylaşılmış ve bölgenin mevcut durumu ve gelişme aksları dikkate alınarak, "Rekabet Edebilirlik", "Sosyal Kalkınma", "Sürdürülebilir Çevre ve Enerji" ve "Kentsel ve Kırsal Altyapı" olmak üzere dört ana eksen altında belirlenmiştir (2).

Bölge illeri arasında sanayi sektöründe sağladığı sermaye birikimi, ulaşım kanalları, ticari geleneği ve girişimciliği ve dış ticaret göstergeleri ile ön plana çıkan Kayseri ili için fabrikasyon metal ürünleri imalatı, mobilya imalatı, elektrikli teçhizat imalatı sektörleri rekabetçi sektörler olarak belirlenmiştir.

Ayrıca, gıda ürünleri ve içecek ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörleri de rekabet gücü yüksek sektörler olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda TR72/18/EGV programı bu kriterler göz önüne alınarak Bölge illerinde faaliyet gösteren üretici firmalara yönelik bir program olarak ortaya çıkmıştır.

2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planının Girişimcilik ve KOBİ'ler başlığı altında, girişimcilik ekosisteminde hizmet ve destek sağlayan tüm kurum ve kuruluşların kurumsal kapasiteleri ve iş birliği düzeyleri artırılacaktır ve ayrıca, KOBİ'lerin markalaşmaları, kurumsallaşmaları ve yenilikçi iş modelleri geliştirmeleri sağlanacaktır politikalarına yer verilmiştir.

ORAN Kalkınma Ajansı tarafından 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı kapsamında Onuncu Kalkınma Planı (OKP) (2014-2018) (1) ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) (2014-2023) (5) temel alınarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Rekabet Edebilirlik Eksenii					
Öncelik	Tedbir	11. KP (2019-2023)	BGUS (2014-2023)	KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)	Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (2011- 2016) (8)
1. Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi	<p>1.1. Ar-Ge ve yenilik eksenli bilgi üretimi artırılarak, sonuç odaklı araştırmaların ve markalaşmanın arttırılması sağlanacaktır.</p> <p>1.2 Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi sağlanacaktır.</p> <p>1.3. Bölgede Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel tasarım kültürü işletmecilere kazandırılacaktır.</p>	347., 348., 349., 351., 352. Maddeler	338., 345., 346., 369., ve 549. Maddeler 363., 346., ve 396. Maddeler 338. Madde	Stratejik Alan 4 altında Hedef 1 ve Hedef 2 Stratejik Alan 4 altında Hedef 1	D1.1.5, D2.1.4, D3.1.2, Y2.1.1., Y2.1.3., Y4.1.3., D1.1.6, D2.1.5, Y1.3.2, Y4.1.6, Y5.1.1 D1.1.7, D2.1.1., D2.1.4., Y1.2.1., Y4.1.4.
2. TR72 Bölgesi'nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması	<p>2.1. Katma değeri yüksek yenilikçi ve stratejik sektörel oluşumlar desteklenecektir.</p> <p>2.3. Mevcut üretim tesislerinin modernizasyonu geliştirilecektir.</p> <p>2.4. Bölgede rekabetçi sektörler geliştirilecektir.</p>				

2.7. Üreticilerin kalite güvence sistemleri konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanacak ve standartlara uyum düzeyi artırılacaktır.				
2.8. KOBİ'lerin yönetim becerilerinin geliştirilmesi ve kurumsal yetkinliklerinin artırılması sağlanacaktır				

Tablo 4. Programın İlgililik Kapsamı

4.2.2 Etkililik

Etkililik kriteri kapsamında, 2018 yılı EGV Mali Destek Programı altında desteklenen projelere ait program çıktıları ile desteğin temel amaç ve önceliklerinin karşılaştırması yapılmıştır. Yürütülen destek programına ait tanımlanmış olan program önceliklerinin, başarı ile tamamlanan projelere ait nihai performans göstergeleri ile kıyaslaması yapılarak; tasarlanan mali destek programına ait eksik ve/veya yeterli düzeyde ulaşılmamış önceliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Şekil 2'de de yer verildiği üzere proje bazlı program öncelik matrisinin oluşturulması aşamasından önce iki temel girdi tablosunun hazırlanması gerekmektedir. Bunlardan ilki 2018 yılı EGV Mali Destek Programı kapsamında tanımlanmış TR72 Bölge Planı temelli önceliklerin listelenmesidir. Bu bağlamda, programın öncelikleri TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı ile ilişkilendirilerek Tablo 5'teki matriste gösterilmiştir. Tablo 5 kapsamında paylaşılan ana öncelikler TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı kapsamında tanımlanmış olan öncelikler olmakla beraber, yürütülen Mali Destek Programının içerisinde öngörülen önceliklerle eşleştirilerek çalışmada kullanılmıştır. Ancak, bazı öncelikler için MDP içerikleri göz önüne alınarak alt öncelikler tanımlanmıştır ve desteklenen projelerin Tablo 5'teki matriste yer alan alt öncelik gruplarını da içerecek şekilde mali destek programına ait kümeleme çalışmaları yapılmıştır.

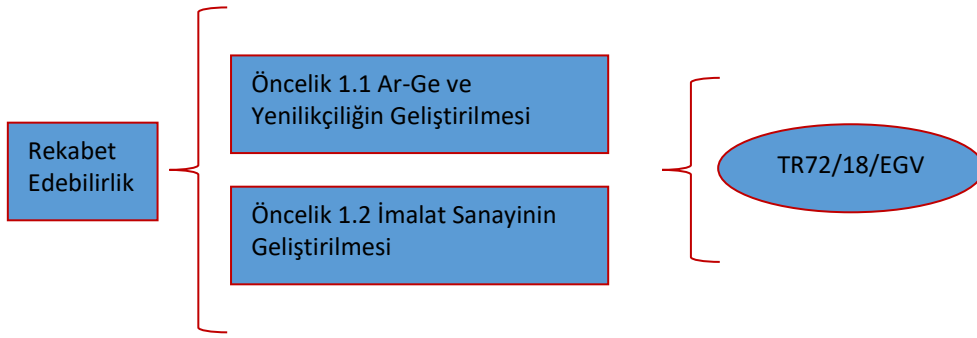
TR72 2014-2023 Bölge Planı				
	1) Rekabet Edebilirlik	2) Sosyal Kalkınma	3) Sürdürülebilir Çevre ve Enerji	4) Kentsel ve Kırsal Altyapı
TR72/18/EGV	<p>1. Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi</p> <p>1.1 Ar-Ge ve yenilik eksenli bilgi üretimi artırılarak, sonuç odaklı araştırmaların ve markalaşmanın artırılması sağlanacaktır.</p> <p>1.2 Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi sağlanacaktır.</p> <p>1.3 Bölgede Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel tasarım kültürü işletmecilere kazandırılacaktır</p> <p>2. İmalat Sanayinin Geliştirilmesi</p> <p>2.1. Katma değeri yüksek yenilikçi ve stratejik sektörel oluşumlar desteklenecektir.</p> <p>2.2. Üreticilerin yeni teknolojik gelişmeler ile ilgili bilgilendirilmesi sağlanacak ve teknoloji düzeyi yüksek sektörler yatırım desteklenecektir.</p> <p>2.3. Mevcut üretim tesislerinin modernizasyonu geliştirilecektir.</p> <p>2.4. Bölgede rekabetçi sektörler geliştirilecektir.</p>			

Tablo 5. MDP Öncelik vs. TR72 Bölge Planı İlişki Matrisi

Mali Destek Programı	MDP Öncelik	TR72 Bölge Planı İlişkili Eksen	Geliştirilen Yöntem Öncelik
TR72/18/EGV	Öncelik 1. TR72 Bölgesi'nde Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi	Eksen 1 - Rekabet Edebilirlik	Ö1.1 Ar-Ge ve yenilik eksenli bilgi üretimi artırılarak, sonuç odaklı araştırmaların ve markalaşmanın arttırılması sağlanacaktır Ö1.2 Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi sağlanacaktır Ö1.3 Bölgede Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel tasarım kültürü işletmecilere kazandırılacaktır. Ö2.1. Katma değeri yüksek yenilikçi ve stratejik sektörel oluşumlar desteklenecektir.
	Öncelik 2. TR72 Bölgesi'nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması	Eksen 1 - Rekabet Edebilirlik	Ö1.3 Bölgede Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel tasarım kültürü işletmecilere kazandırılacaktır. Ö2.2. Üreticilerin yeni teknolojik gelişmeler ile ilgili bilgilendirilmesi sağlanacak ve teknoloji düzeyi yüksek sektörlerle yatırımlar desteklenecektir. Ö2.3 Mevcut üretim tesislerinin modernizasyonu geliştirilecektir
	Öncelik 3. Sivas ve Yozgat illerinde ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ve üretimde kapasitenin artırılması	Eksen 1 - Rekabet Edebilirlik	Ö2.3 Mevcut üretim tesislerinin modernizasyonu geliştirilecektir Ö2.4. Bölgede rekabetçi sektörler geliştirilecektir.

Tablo 6. MDP Önceliklerinin Geliştirilen Yöntem Öncelikleri ile İlişkilendirmesi

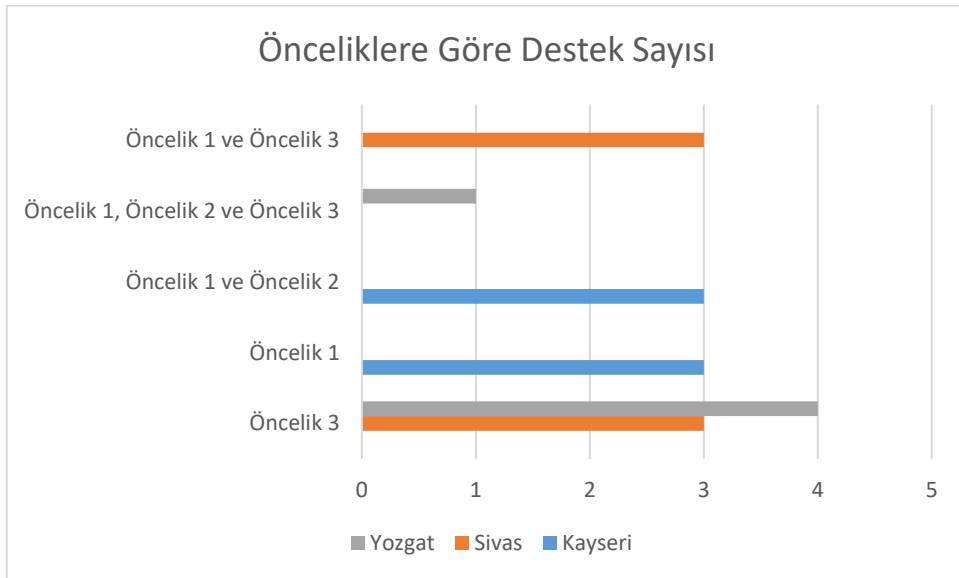
Şekil 2’de gösterildiği üzere 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların üretim kapasitelerini ve yenilikçiliği geliştirmeye yöneliktir.

Şekil 2. MDP Bölge Planı İlişkisi

Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı ile imalatta Ar-Ge ve yenilikçiliğin ön plana çıkarılması, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için TR72 Bölgesi’nde endüstrileşmenin artırılması ve katma değeri yüksek ürün imalatı için Bölge sanayisinin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda dört farklı öncelikli alan tanımlanmıştır.

- Öncelik 1: TR72 Bölgesi’nde Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi
- Öncelik 2: TR72 Bölgesi’nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması
- Öncelik 3: Sivas ve Yozgat illerinde ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ve üretimde kapasitenin artırılması

Şekil 3. TR72/18/EGV Programı Kapsamında Kazanan Projelerin Önceliklerle Uyumu

Şekil 3’te gösterildiği üzere TR72/18/EGV programı kapsamında destek sözleşmesi imzalanan 17 adet proje değerlendirildiğinde projelerin çoğunun Öncelik 1 ve sonrasında Öncelik 3 ile ilişki kurularak sunulduğu anlaşılmaktadır. TR72/18/EGV programından destek almaya en fazla hak kazananların illere

göre dağılımı dengeli görünmektedir. Program kapsamında Kayseri ve Sivas altışar adet, Yozgat 5 adet destek almaya hak kazanmıştır.

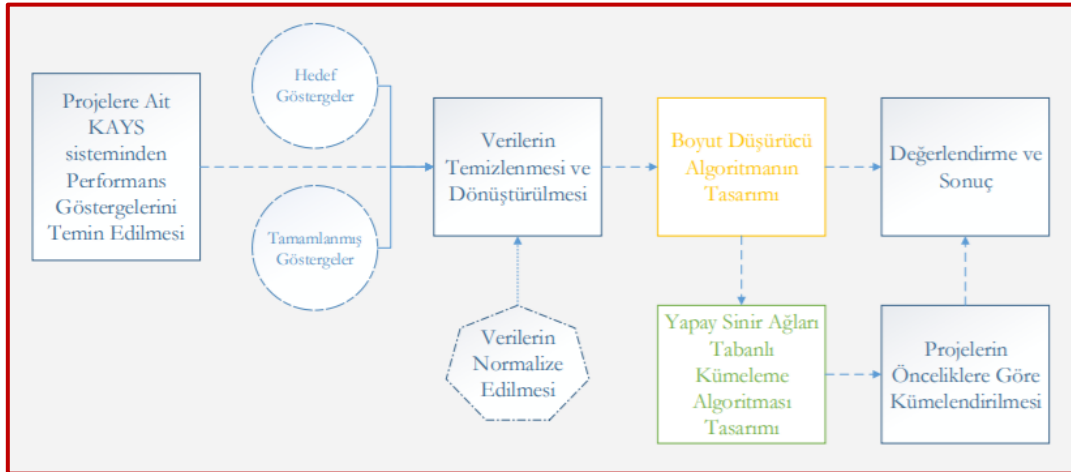
Tablo 7’de yer verildiği üzere TR72/18/EGV programı kapsamında tanımlanan önceliklerin başarı yüzdelerinde önemli dalgalanmalar bulunmamaktadır. Başarı yüzdesi program kapsamında kazanan projeleri, öncelik kapsamında yapılan başvuru sayısına oranıdır.

Öncelikler	Başarı Yüzdesi
Öncelik 1: TR72 Bölgesi’nde Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi	%16
Öncelik 2: TR72 Bölgesi’nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması	%17
Öncelik 3: Sivas ve Yozgat illerinde ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ve üretimde kapasitenin artırılması	% 34

Tablo 7. TR72/18/EGV Programı Öncelik Başarı Yüzdeleri

4.3.3 Etkinlik

Etkinlik kriteri ile uygulanan desteklerden elde edilen çıktı ve sonuçların kullanılan kaynaklarla (girdiler) ne derece orantılı olduğu, destek bütçesiyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilmiştir. Bu aşamada takip edilen temel yöntem Şekil 4’te paylaşılmıştır.

Şekil 4. Etkinlik Kriteri Ana Metodolojik Yaklaşımı

İlk olarak geliştirilecek olan teorik metodun temel girdisi olacak girdi veri setlerinin KAYS platformundan elde edilmesi ile başlanmıştır. Bu aşamada programa ait performans göstergeleri Tablo 8’de paylaşılmıştır. Bu performans göstergelerinin hangilerinin seçilerek doldurulacağı kararı proje sahiplerine bırakıldığı için, tabloda yer alan performans göstergelerinin tamamı tüm firmalar tarafından doldurulmamıştır. Elde edilen nihai performans göstergelerindeki hatalı veri setleri temizlenerek veri setleri tutarlı bir hale dönüştürülmüştür. Bu aşamadaki en temel zorluk proje sahiplerinin KAYS sistemine performans göstergelerine ait veri girişi yaparken farklı bakış açılarından giriş yapmalarıdır. Bu sebeple tutarlı bir veri setinin hazırlanması önem arz etmektedir. Örneğin önemli performans göstergelerinden bir tanesi olan “sürekli istihdam” proje sahipleri tarafından farklı yorumlanarak sisteme girişler yapılmıştır. Bazı kullanıcılar gerçekleşen değer olarak mevcut durumlarını sıfır noktası kabul ederek proje sonunda projeden sonra yapılan istihdamı sisteme girmelerine rağmen, alternatif bir grup kullanıcı sürekli istihdam olarak tüm istihdam sayısını sisteme girmiştir.

Performans Göstergesi	Dolduran Firma Sayısı	Gerçekleştiren Firma Sayısı	Performans Göstergesi	Dolduran Firma Sayısı	Gerçekleştiren Firma Sayısı
Sürekli İstihdam	10	10	Üretim Miktarı	8	7
Yeni Makine Harcamaları	7	7	Ar-Ge Harcamaları	1	1
Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı	9	9	Marka Başvuru Sayısı	3	3
Makine Sayısı	10	8	Faydalı Model Başvuru Sayısı	2	2
Toplam Üretim Değeri	10	8	Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	2	2
Yurt İçi Satış Tutarı	9	7	Geliştirilen Yenilikçi Hizmet/Model/Uygulama Sayısı	1	1
Yurt Dışı Satış Tutarı	7	2	Geçici İstihdam	2	2
Üretim Kapasitesi	7	6	Toplam	88	75

Tablo 8. Mali Destek Programı Performans Göstergeleri

11 adet proje sahibi tarafından toplam 88 adet performans göstergesi için hedef belirlenmiştir. Belirlenen bu performans göstergelerinden 75 adet göstergede hedefe ulaşılmış olup, 13 adet performans göstergesinde hedefe ulaşılmamıştır. 8 adet göstergede belirleyen firmaların tamamı tarafından hedefe ulaşılmıştır. Yurt dışı satış tutarı göstergesi 7 adet proje sahibi tarafından belirlenmiş olup, sadece 2 adet proje sahibi tarafından hedefe ulaşılabilmektedir. Aşağıda yer alan tabloda performans göstergelerinin hedef gerçekleştirme durumlarına ilişkin detaylar verilmiştir.

Performans Göstergesi	Firma Sayısı	Birim	Mevcut Durum	Hedeflenen	Gerçekleşen	Hedefe Göre Gerçekleşme Oranı	Mevcut Duruma Göre Gerçekleşme Oranı	Artış
Sürekli İstihdam	10	Kişi	247	282	334	118,44%	135,22%	87
Yeni Makine Harcamaları	7	TL	2.468.391,74	6.046.721,14	5.178.489,50	85,64%	209,79%	2.710.097,76
Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı	9	Adet	187	221	221	100,00%	118,18%	34
Makine Sayısı	10	Adet	234	273	272	99,63%	116,24%	38
Toplam Üretim Değeri	10	TL	50.069.456,03	76.324.309,94	83.935.068,47	109,97%	167,64%	33.865.612,44
Yurt İçi Satış Tutarı	9	TL	42.300.171,30	67.493.952,00	84.205.597,56	124,76%	199,07%	41.905.426,26
Yurt Dışı Satış Tutarı	7	TL	466.849,46	3.430.270,00	4.325.087,24	126,09%	926,44%	3.858.237,78
Üretim Kapasitesi	7	Ton	4.300,00	7.200,00	5.584,72	77,57%	129,88%	1.284,72
		Adet	4.006.000,00	8.274.400,00	8.415.420,00	101,70%	210,07%	4.409.420,00
Üretim Miktarı	8	Ton	7.981,00	13.650,00	15.244,00	111,68%	191,00%	7.263,00
		Adet	3.506.000,00	7.557.200,00	7.557.200,00	100,00%	215,55%	4.051.200,00
Ar-Ge Harcamaları	1	TL	0	19.780,00	27.811,60	140,60%	-	27.811,60
Marka Başvuru Sayısı	3	Adet	5	9	9	100,00%	180,00%	4
Faydalı Model Başvuru Sayısı	2	Adet	0	2	2	100,00%	-	2
Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	2	Adet	36	41	41	100,00%	113,89%	5
Geliştirilen Yenilikçi Hizmet/Model/Uygulama Sayısı	1	Adet	1	2	2	100,00%	200,00%	1
Geçici İstihdam	2	Kişi	1	6	6	100,00%	600,00%	5

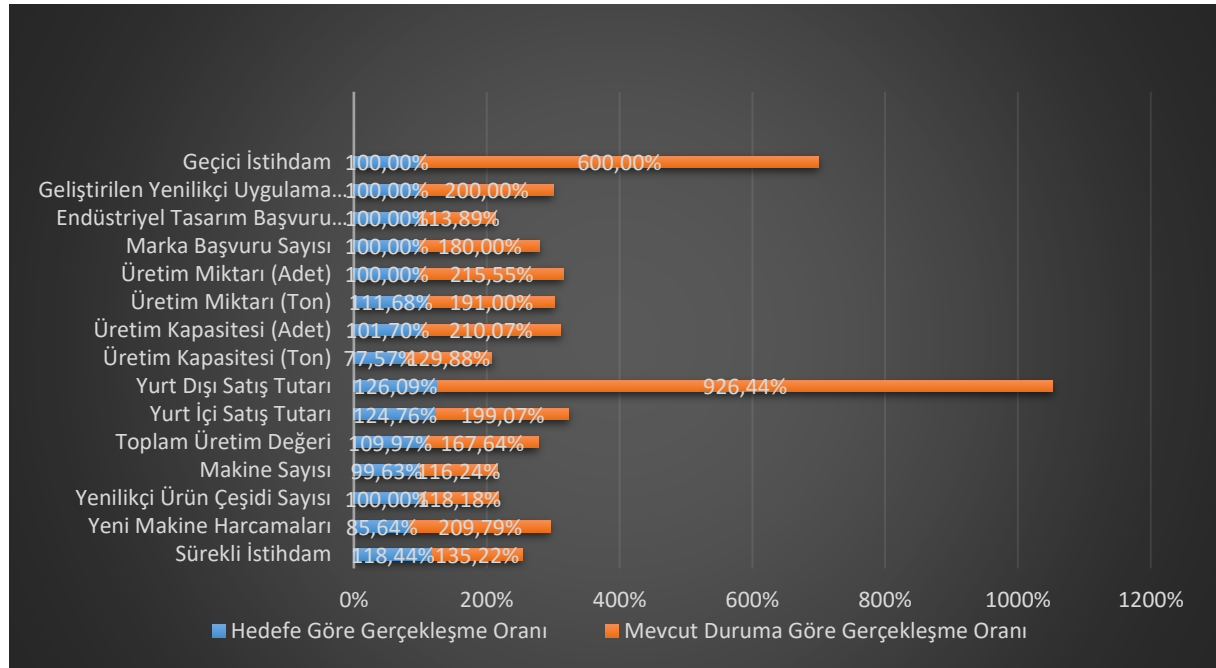
Tablo 9. Performans Göstergelerinin Hedef Gerçekleşme Durumları

Ar-Ge harcamaları ile faydalı model başvuru sayısı göstergelerinin mevcut durumdaki değeri sıfır olduğu için mevcut duruma göre gerçekleştirme oranı değeri hesaplanmamıştır.

Projeler kapsamında, başvuru sırasında belirlenen performans göstergeleri ve hedeflerin gerçekçi ve makul düzeyde olması istenmiştir. Performans göstergeleri seçimi proje sahibinin tercihine bırakılmıştır. Proje sahiplerinin performans gösterge sayısı ve hedef gerçekleştirme sayılarına ilişkin detay aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Proje Sahibi	Performans Göstergesi Sayısı	Gerçekleşen Performans Göstergesi Sayısı
1	5	4
2	8	8
3	8	5
4	8	7
5	12	11
6	5	5
7	8	5
8	11	9
9	7	7
10	6	5
11	10	9

Tablo 10. Performans Gösterge Sayısı ve Hedef Gerçekleştirme Sayıları

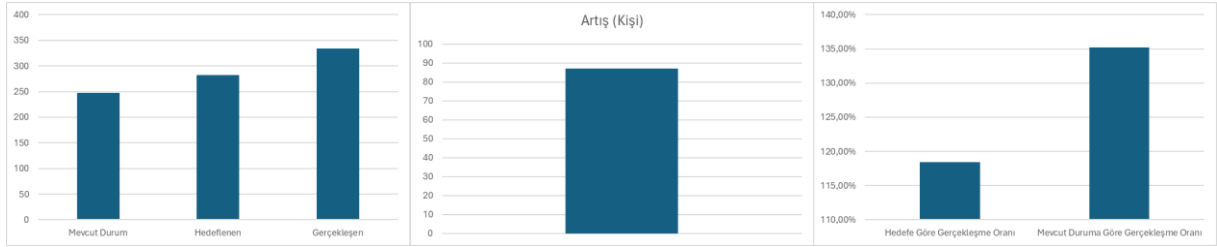

Şekil 5. Hedef Gerçekleşme Oranları (%)

Şekil 5'te yer verildiği üzere program kapsamında desteklenen projeler nihai performans gösterge çıktıları toplamı, gerçekleştirme düzeyleri hedef ve mevcut durum ile kıyası görselleştirilmiştir. Ar-Ge harcamaları ile faydalı model başvuru sayısı göstergelerinin mevcut durumdaki değeri sıfır olduğu için mevcut duruma göre gerçekleştirme oranı değeri hesaplanmamıştır. Program kapsamındaki bazı göstergeler diğerlerinden daha fazla artış sağlamış durumdadır. Yurt dışı satış tutarı ile geçici istihdam diğer göstergelerden ayrılmaktadır.

4.3.3.1 Sürekli İstihdam

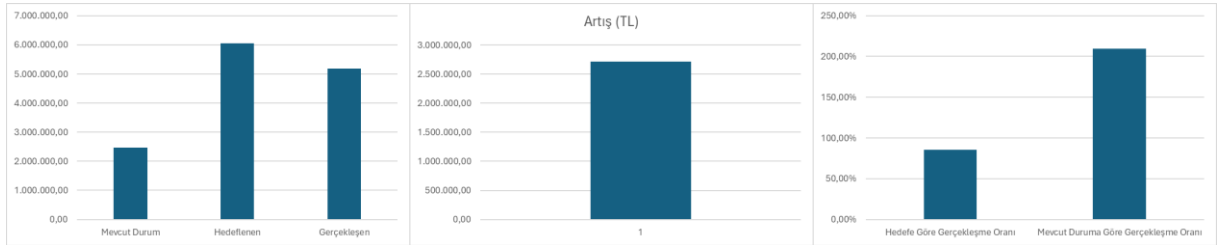
Program kapsamındaki sürekli istihdam göstergesi 10 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut sürekli istihdam toplamları 247 kişi olup, firmalar proje tamamlandığında sürekli istihdamlarını 282 kişiye çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen sürekli istihdam sayısı toplamda 334 kişi olmuştur. Gerçekleşen sürekli istihdam sayısı hedef olan 282 kişinin üzerine çıkmış ve 87 kişilik yeni sürekli istihdam gerçekleştirilmiştir. Proje sahibi olan firmaların mevcut sürekli istihdamlarında %135,22 oranında artış sağlanmıştır.

Şekil 6. Sürekli İstihdam Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.2 Yeni Makine Harcamaları

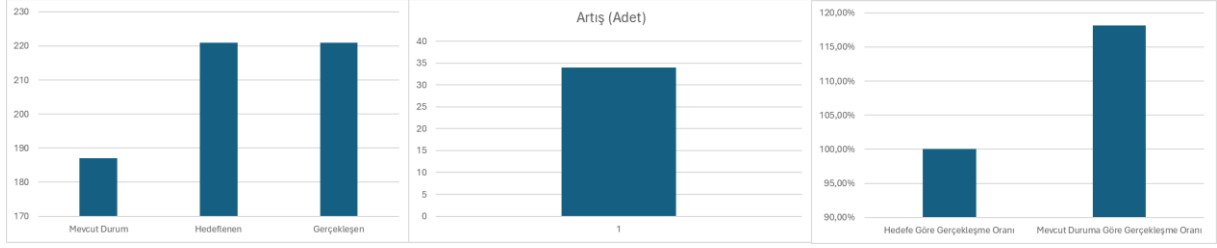
Program kapsamındaki yeni makine harcamaları göstergesi 7 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut yeni makine harcama toplamları 2.468.391,74 TL olup, firmalar proje tamamlandığında yeni makine harcama toplamlarını 6.046.721,14 TL'ye çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen yeni makine harcamaları 5.178.489,5 TL olmuştur. Hedefe göre gerçekleşme oranı %85,64 olmuştur.

Şekil 7. Yeni Makine Harcamaları Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.3 Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı

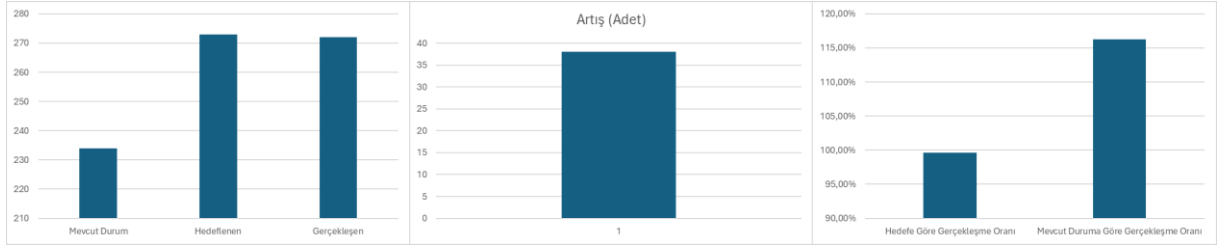
Program kapsamındaki yenilikçi ürün çeşidi sayısı göstergesi 9 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut yenilikçi ürün çeşidi sayısı toplamları 187 adet olup, firmalar proje tamamlandığında yenilikçi ürün çeşidi sayılarını 221 adete çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen yenilikçi ürün çeşidi sayısı toplamda 221 adet olmuştur. Gerçekleşen yenilikçi ürün çeşidi sayısı hedeflenen kadar gerçekleşmiş olup, mevcut duruma göre %118,18 artış olmuştur.

Şekil 8. Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.4 Makine Sayısı

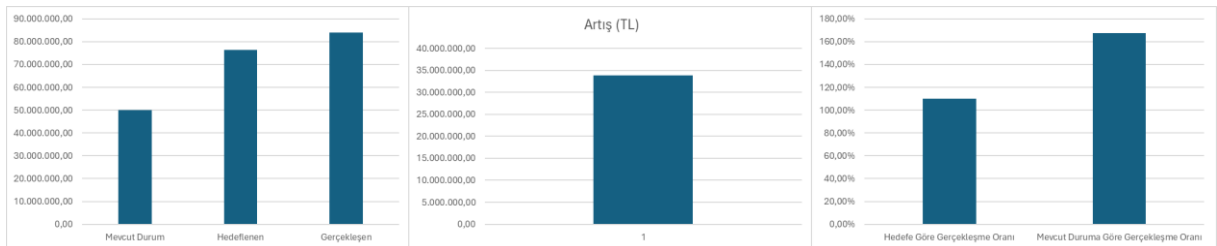
Program kapsamındaki makina sayısı göstergesi 10 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut makina sayısı toplamı 234 adet olup, firmalar proje tamamlandığında makina sayılarını 273 adete çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen makina sayısı toplamda 272 adet olmuştur. Makine sayısında hedefe göre gerçekleşme oranı %99,60 olup, mevcut duruma göre %16'luk artış gerçekleştirilmiştir.

Şekil 9. Makine Sayısı Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.5 Toplam Üretim Değeri

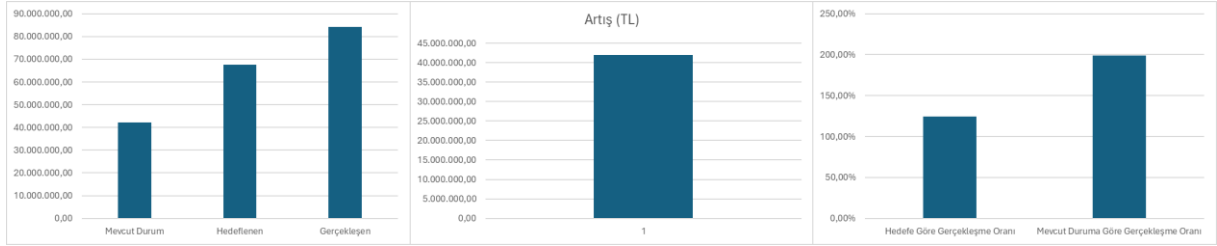
Program kapsamındaki toplam üretim değeri göstergesi 10 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut üretim değerleri toplamı 50.069.456,03 TL olup, firmalar proje tamamlandığında üretim değerleri toplamını 76.324.309,94 TL'ye çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen üretim değeri toplamda 83.935.068,47 TL olmuştur. Toplam üretim değeri hedefe göre gerçekleşme oranı %109,97 olup, mevcut duruma göre %67,64'lük artış gerçekleştirilmiştir.

Şekil 10. Toplam Üretim Değeri Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.6 Yurt İçi Satış Tutarı

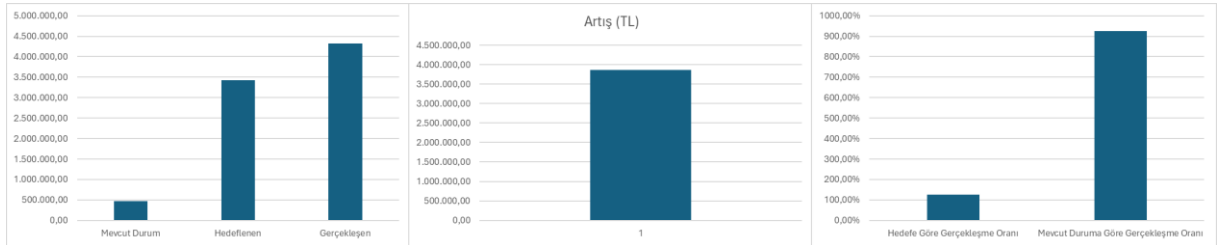
Program kapsamındaki yurt içi satış göstergesi 9 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut yurt içi satış tutarları toplamı 42.300.171,3 TL olup, firmalar proje tamamlandığında yurt içi satış değerleri toplamını 67.493.952 TL'ye çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen yurt içi satış değerleri toplamda 84.205.597,56 TL olmuştur. Toplam yurt içi satış değerleri hedefe göre gerçekleşme oranı %124,76 olup, mevcut duruma göre %99,07'lik artış gerçekleştirilmiştir.

Şekil 11. Yurt İçi Satış Tutarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.7 Yurt Dışı Satış Tutarı

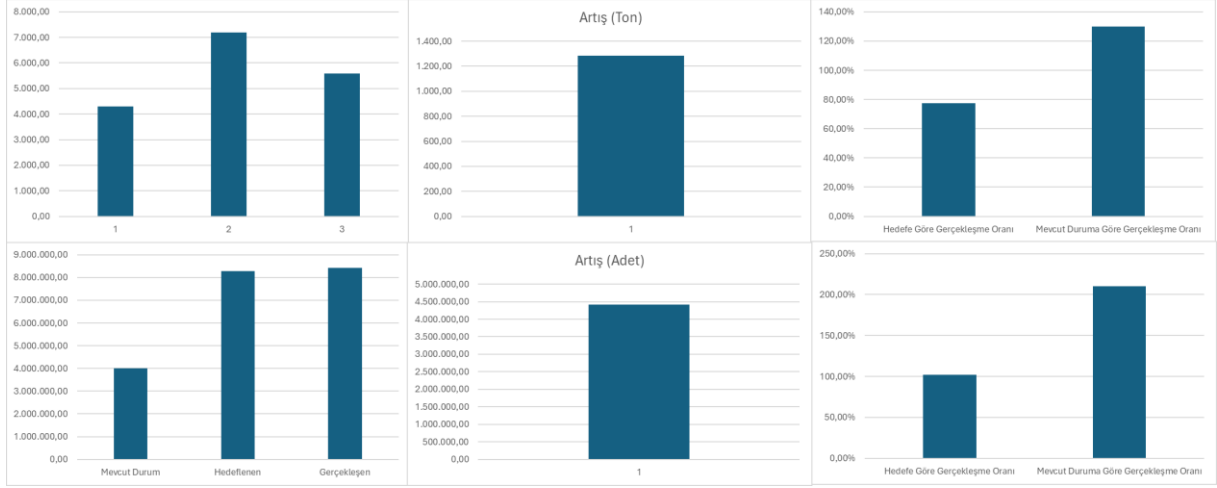
Program kapsamındaki yurt dışı satış göstergesi 7 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut yurt dışı satış tutarları toplamı 466.849,46 TL olup, firmalar proje tamamlandığında yurt dışı satış değerleri toplamını 3.430.270 TL'ye çıkaracağını taahhüt etmiştir. Proje tamamlandığında proje sahipleri tarafından beyan edilen yurt dışı satış değerleri toplamda 4.325.087,24 TL olmuştur. Toplam yurt dışı satış değerleri hedefe göre gerçekleşme oranı %126,09 olup, mevcut duruma göre %826,44'lük artış gerçekleştirilmiştir.

Şekil 12. Yurt Dışı Satış Tutarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.8 Üretim Kapasitesi

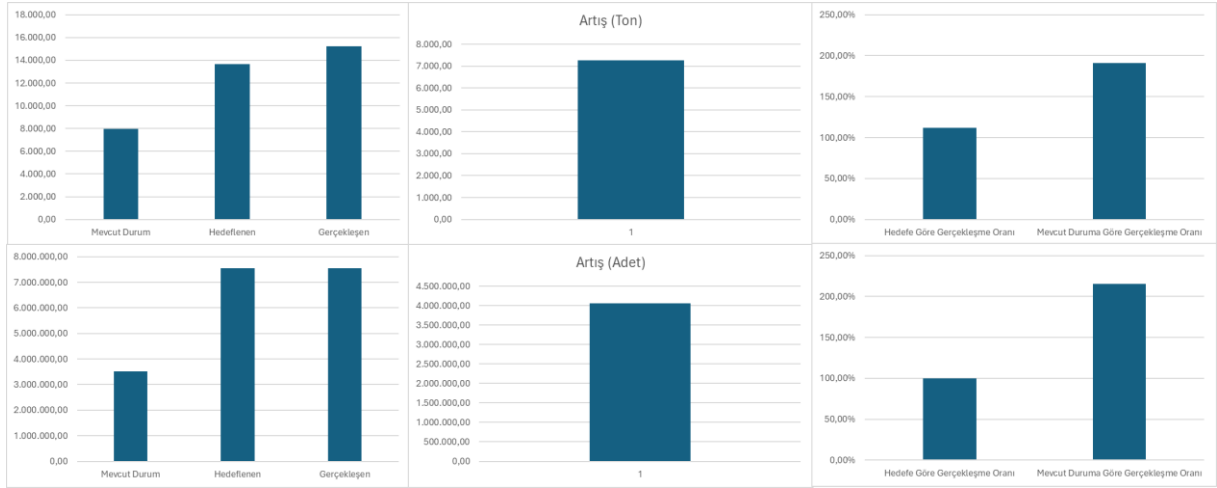
Program kapsamındaki üretim kapasitesi göstergesi 7 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut üretim kapasitesi değerlerini adet, ton ve metreküp olarak girebilmekte olduklarından 3 farklı değer ortaya çıkmış olup, bu üç farklı değer yüzdesel olarak gerçekleşme oranlarının ortalaması değerlendirilmiştir. Üretim kapasitesinde mevcut duruma göre hedef gerçekleşme oranı %99,09 olmuş ve mevcut duruma göre %70'lik bir artış gerçekleşmiştir.

Şekil 13. Üretim Kapasitesi Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.9 Üretim Miktarı

Program kapsamındaki üretim miktarı göstergesi 8 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Bu firmaların mevcut üretim miktarı değerlerini adet, ton ve metreküp olarak girebilmekte olduklarından 3 farklı değer ortaya çıkmış olup, bu üç farklı değer yüzdesel olarak gerçekleşme oranlarının ortalaması değerlendirilmiştir. Üretim miktarında mevcut duruma göre hedef gerçekleşme oranı ortalama %103,90 olmuş ve mevcut duruma göre ortalama %93,85'lik bir artış gerçekleşmiştir.

Şekil 14. Üretim Miktarı Göstergesi Gerçekleşme Oranları

4.3.3.10 Ar-Ge ve Yenilikçilik Göstergeleri

Ar-Ge harcamaları, marka başvuru sayısı, faydalı model başvuru sayısı, endüstriyel tasarım başvuru sayısı ve geliştirilen yenilikçi hizmet/model/uygulama sayısı gibi yenilikçi hizmetlerin, modellerin veya uygulamaların artıp artmadığına işaret etmek için temel teşkil edebilecek göstergeler bulunmaktadır.

Ar-Ge harcamaları göstergesine 1 adet firma, marka başvuru sayısı göstergesine 3 adet firma, faydalı model başvuru sayısı göstergesine 2 adet firma, endüstriyel tasarım başvuru sayısı göstergesine 2 adet firma ve geliştirilen yenilikçi hizmet/model/uygulama sayısı göstergesine 1 adet firma tarafından giriş

yapılmıştır. Mevcutta Ar-Ge harcaması olmayan proje sahibi, proje ile 19.780,00 TL Ar-Ge harcaması hedeflerken, proje ile 27.811,90 TL'lik Ar-Ge harcaması gerçekleştirmiştir. Mevcutta 5 adet marka başvuru sayısı olan 3 proje sahibi tarafından proje ile 9 adet hedeflenmiş ve bu hedef gerçekleştirilmiştir. Mevcutta faydalı model başvurusu olmayan 2 adet firma tarafından proje ile 2 adet hedeflenmiş ve bu hedefe ulaşılmıştır. Mevcutta 36 adet endüstriyel tasarım başvurusu bulunan 2 proje sahibi tarafından 41 adet hedeflenmiş olup bu hedefe ulaşılmıştır. Mevcutta 1 adet geliştirilen yenilikçi hizmet/model/uygulama sayısı bulunan proje sahibi tarafından 6 adet hedeflenmiş ve bu hedef gerçekleştirilmiştir.

4.3.3.11 Geçici İstihdam

Program kapsamındaki geçici istihdam göstergesi 1 proje sahibi tarafından hedef gösterge olarak belirlenmiştir. Proje sahibi tarafından mevcutta 1 adet bulunan geçici istihdamı 6 adete çıkartma hedeflenmiş ve proje ile bu gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak, program kapsamında belirlenen performans göstergelerinin çoğunda olumlu bir durum görülmektedir. Hedeflenen sürekli istihdamda %135,22'lik bir artış gerçekleşmiş ve 87 kişilik yeni istihdam sağlanmıştır. Bu, programın istihdam yaratma konusundaki başarısını göstermektedir. Yeni makine harcamalarında hedeflenenin %85,64'ü gerçekleşmiştir. Yenilikçi ürün çeşidi sayısında %118,18'lik bir artış görülmüş, bu projelerin yenilik ve çeşitlilik açısından başarılı olduğunu göstermektedir. Makine sayısında %99,60'lık bir hedef gerçekleşme oranı sağlanmış, bu oran üretim kapasitesindeki artışa işaret etmektedir. Toplam üretim değerinde %109,97'lik bir artış gözlemlenmiştir. Bu, program kapsamındaki firmaların üretkenliklerini önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Yurt içi satış değerleri hedefe göre %124,76 oranında artış göstermiş, bu oran iç pazardaki başarının yüksek olduğunu göstermektedir. Yurt dışı satış değerleri hedefe göre %126,09 oranında artmış, bu oran firmaların uluslararası pazarda başarılı olduğunu göstermektedir. Üretim kapasitesinde %99,09'luk bir hedef gerçekleşme oranı sağlanmış, bu oran üretim süreçlerindeki iyileştirmeleri göstermektedir. Üretim miktarında %103,90'luk bir hedef gerçekleşme oranı sağlanmış, bu oran üretim miktarındaki artışı göstermektedir. Ar-Ge harcamaları, marka başvuru sayısı, faydalı model başvuru sayısı, endüstriyel tasarım başvuru sayısı ve geliştirilen yenilikçi hizmet/model/uygulama sayısı hedeflenen şekilde gerçekleşmiş, bu durum firmaların yenilikçilik konusundaki çabalarını yansıtmaktadır. Geçici istihdamda belirlenen hedef başarıyla gerçekleşmiş, bu da program kapsamındaki çeşitli istihdam modellerine odaklanıldığını göstermektedir. Bu değerlendirmeler, programın genel başarısını göstermekle birlikte, belirlenen hedeflere ulaşılmasında bazı alanlarda daha fazla çaba gerektiğini göstermektedir.

4.3.4 Etki

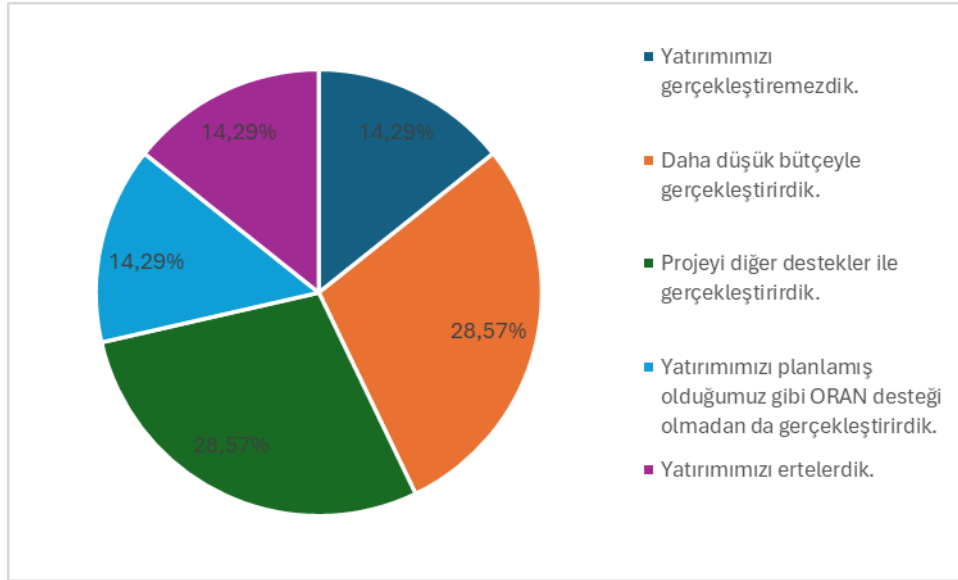
Etki kriteri ile desteklerin uygulama süreçlerinin tamamlanmasının ardından ilgili destek programlarının olumlu ya da olumsuz, beklenen veya beklenmeyen, doğrudan ya da dolaylı şekilde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve çevresel değişikliklerin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda program önceliklerine göre tasarlanmış olan anket tüm yararlanıcılara uygulanmıştır.

4.3.4.1 ORAN Desteği Olmasaydı Yatırımınızı Nasıl Gerçekleştirirdiniz?

Anket değerlendirmesinde "ORAN desteği olmasaydı yatırımınızı nasıl gerçekleştirirdiniz?" sorusu katılımcıların tamamı tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar tarafından uygun gördükleri taktirde birden fazla seçeneği seçebildikleri için 14 adet seçenek işaretlenmiştir. 2 proje sahibi tarafından "Yatırımımızı gerçekleştiremezdik", 4 proje sahibi tarafından "Daha düşük bütçeyle gerçekleştirdik", 4 proje sahibi tarafından "Projeyi diğer destekler ile gerçekleştirdik", 2 proje sahibi tarafından

“Yatırımımızı planlamış olduğumuz gibi ORAN desteği olmadan da gerçekleştirdik”, ve 2 proje sahibi tarafından “Yatırımımızı ertelerdik” cevapları verilmiştir.

Anket değerlendirmesinde %71,43 lük bir yararlanıcı diliminin kendi kaynakları ile projenin tamamını veya bir kısmını yapabileceklerini beyan etmişlerdir. Buna göre, proje yararlanıcılarının %28,57’sinin projelerinde, kaynağın harekete geçmesini sağlayan etken Ajans mali destek programlarının olmuştur.

Şekil 15: ORAN Desteği Olmasaydı Yatırımınızı Nasıl Gerçekleştirdiniz

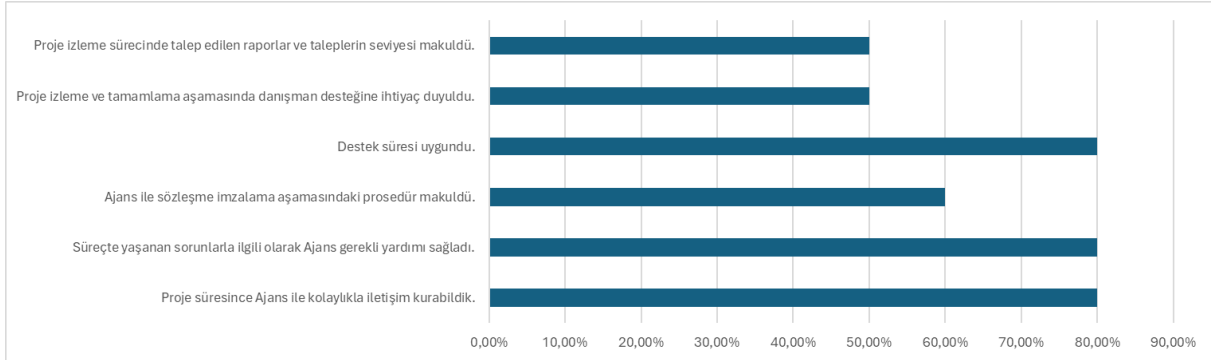
4.3.4.2 Destek sürecinin uygunluğuna ilişkin görüşleriniz nelerdir?

Anket değerlendirmesinde “Destek sürecinin uygunluğuna ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusu katılımcıların tamamı tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar tarafından uygun gördükleri taktirde birden fazla seçeneği seçebildikleri için 40 adet seçenek işaretlenmiştir. 8 proje sahibi tarafından “Proje süresince Ajans ile kolaylıkla iletişim kurabildik”, 8 proje sahibi tarafından “Süreçte yaşanan sorunlarla ilgili olarak Ajans gerekli yardımı sağladı”, 6 proje sahibi tarafından “Ajans ile sözleşme imzalama aşamasındaki prosedür makuldü”, 8 proje sahibi tarafından “Destek süresi uygundu”, 5 proje sahibi tarafından “Proje izleme ve tamamlama aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyuldu” ve 5 proje sahibi tarafından “Proje izleme sürecinde talep edilen raporlar ve taleplerin seviyesi makuldü” cevapları verilmiştir.

Destek Süreci Uygunluğuna İlişkin Görüşler	Olumlu Cevap Yüzdesi
Proje süresince Ajans ile kolaylıkla iletişim kurabildik.	%80
Süreçte yaşanan sorunlarla ilgili olarak Ajans gerekli yardımı sağladı.	%80
Ajans ile sözleşme imzalama aşamasındaki prosedür makuldü.	%60
Destek süresi uygundu.	%80
Proje izleme ve tamamlama aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyuldu.	%50
Proje izleme sürecinde talep edilen raporlar ve taleplerin seviyesi makuldü.	%50

Tablo 11. Destek Süreci Uygunluğuna İlişkin Görüşler

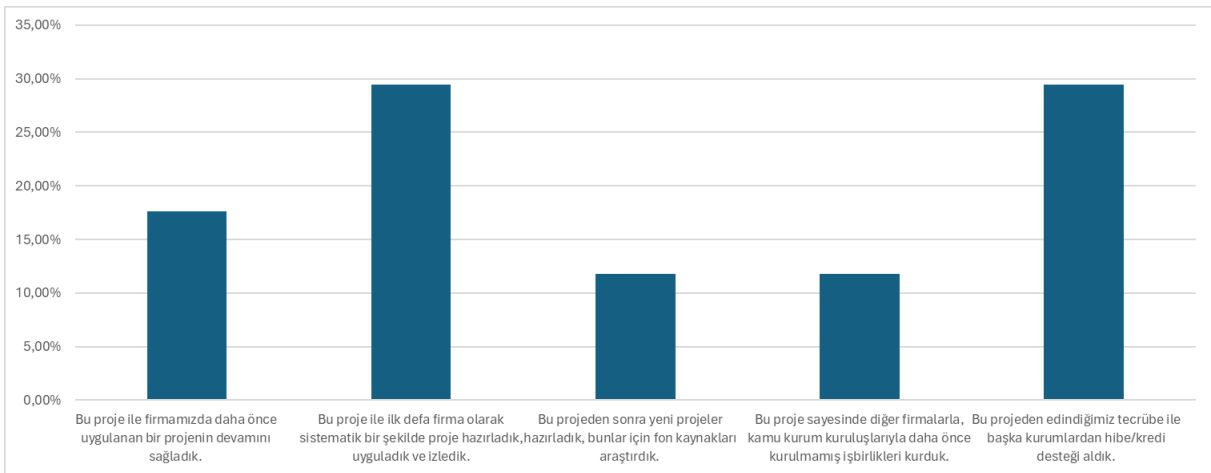
Katılımcıların %80'i destek süresinin uygun olduğunu, yaşanan sorunlarda Ajans'ın gerekli yardımı sağladığını ve Ajans ile kolaylıkla iletişim kurabildiğini belirtmiştir. %60'lık bir kısım Ajans ile sözleşme imzalama aşamasındaki prosedürün makul olduğunu, dolayısıyla %40'lık bir kısmın prosedürün fazla olduğunu belirtmiştir. Proje izleme ve tamamlama aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyulma oranı yarı yarıyadır. Proje izleme sürecinde talep edilen raporlar ve taleplerin seviyesi makul olduğunu belirtenlerin sayısı da katılımcıların yarısı kadardır.

Şekil 16. Destek Sürecinin Uygunluğu

4.3.4.3 Proje İle İlgili Yorumlar

Anket değerlendirmesinde proje ile ilgili yorumların oluşturduğu bölüm katılımcıların tamamı tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar tarafından uygun gördükleri taktirde birden fazla seçeneği seçebildikleri için 17 adet seçenek işaretlenmiştir. 3 proje sahibi tarafından "Bu proje ile firmamızda daha önce uygulanan bir projenin devamını sağladık", 5 proje sahibi tarafından "Bu proje ile ilk defa firma olarak sistematik bir şekilde proje hazırladık, uyguladık ve izledik", 2 proje sahibi tarafından "Bu projeden sonra yeni projeler hazırladık, bunlar için fon kaynakları araştırdık", 2 proje sahibi tarafından "Bu proje sayesinde diğer firmalarla, kamu kurum kuruluşlarıyla daha önce kurulmamış işbirlikleri kurduk" ve 5 proje sahibi tarafından "Bu projeden edindiğimiz tecrübe ile başka kurumlardan hibe/kredi desteği aldık" cevapları verilmiştir.

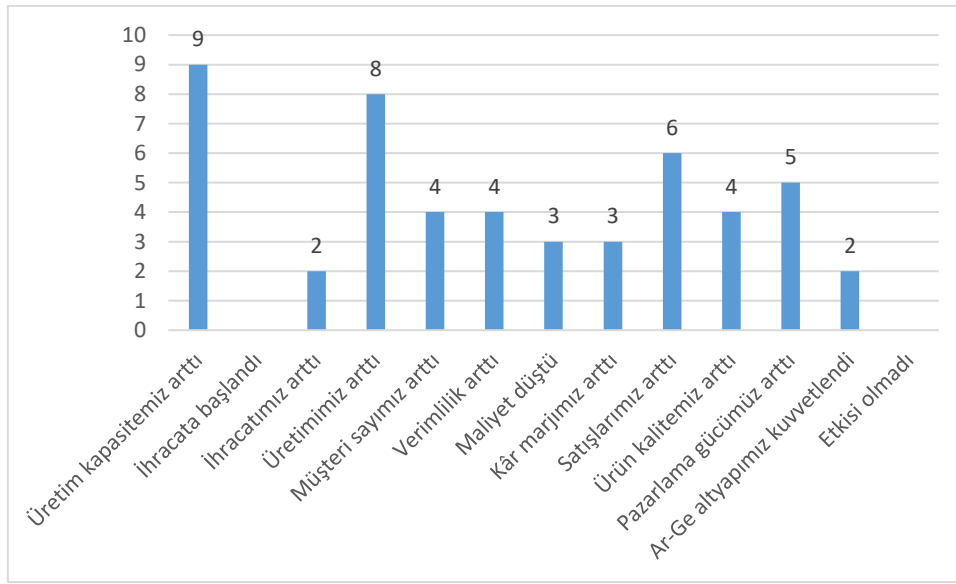
Şekil 17. Proje İle İlgili Yorumlar

5 mali destek yararlanıcısının ilk defa ORAN ile bir mali destek yürütüyor olması, ORAN'ın diğer kurumların ulaşamadığı yeni firmalara ulaşabildiğini ve destek veren kurumlar içerisinde ne kadar önemli bir boşluğu doldurmakla beraber firmalarda proje yönetim ve yürütme kültürünün oluşturulmasında önemli bir misyon sahibi olduğunu da göstermektedir. Bu durum firmalara ileride farklı kurumlardan destek almak için kullanabilecekleri ek bir kapasite sağlamaktadır.

4.3.4.4 Yürütülen Projelerin Firmalar Üzerine Etkileri

Katılımcıların tamamı “Yürüttüğünüz projenizin firmanıza olan etkilerini ifade eden aşağıdaki en önemli 5 seçeneği işaretleyiniz” anket sorusuna cevap vermiştir. Katılımcılar tarafından en uygun gördükleri birden fazla seçeneği seçmelerine müsaade edilmiş olup, toplamda 50 seçenek işaretlenmiştir.

Anket değerlendirmesine göre programın en büyük etkisinin üretim kapasitesindeki artış olduğu söylenebilir. 10 proje sahibinden 9 adeti üretim kapasitesinde artış olduğunu belirtmiştir. 8 proje sahibi de üretiminin arttığını belirtmiştir. 6 proje sahibi satışların arttığını, 5 proje sahibi pazarlama gücünde artış olduğunu belirtmiştir. Müşteri sayısının arttığını, verimlilik artışı olduğunu ve ürün kalitesinin arttığını belirten proje sahibi sayısı 4 adettir. Maliyet düştü ve kâr marjı artışı olduğunu belirten proje sahibi sayısı 3 adettir. İhracat artışı yaşayan ve Ar-Ge altyapısı güçlenen firma sayısı 2 adettir. Katılımcılardan hiçbiri ihracata başlandı ve etkisi olmadı seçeneklerini seçmemiştir.

Şekil 18. Programın Etkileri

Program kapsamında ağırlıklı olarak makine ekipman alımına yönelik destek verilmiştir. Bu alımlar neticesinde firmalarda önemli ölçüde kapasite ve üretim artışı yaşandığı görülmektedir. Ancak bu artışın yeterli düzeyde ihracata yansımadağı görülmektedir. Kâr marjı ve maliyet düşüşüne olan etkinin de kısıtlı olduğu, ancak daha önceki program sonuçlarına oranla bu programda verimlilik artışının daha belirgin olduğu söylenebilir.

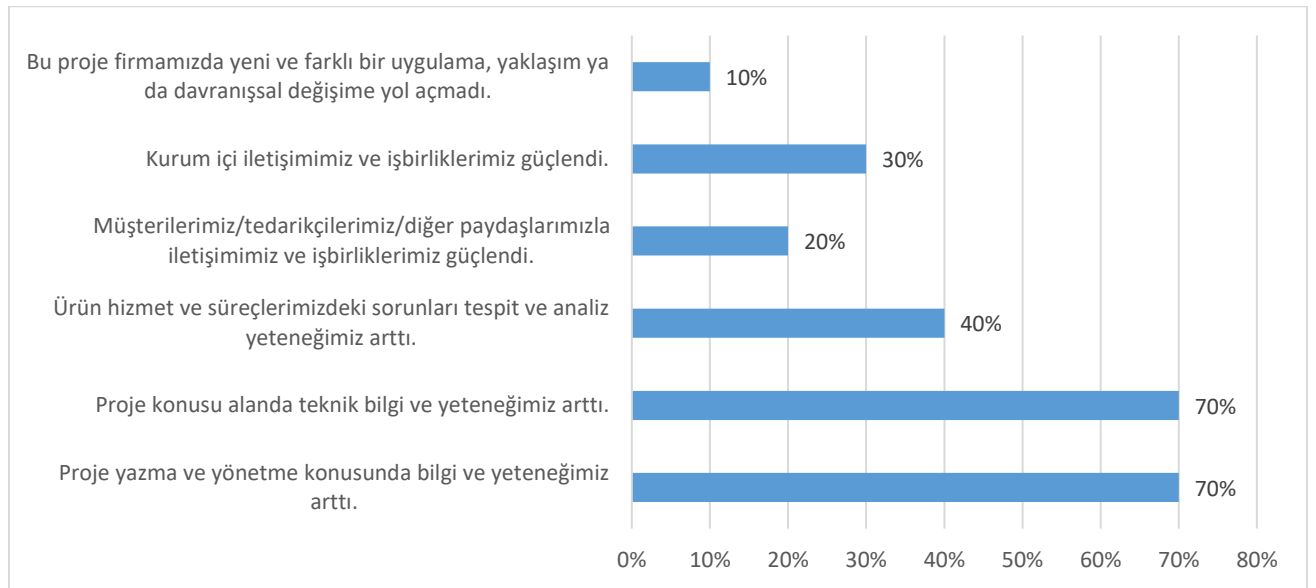
4.3.4.5 Yürütülen Projelerin Firmalar Üzerine Davranışsal Etkileri

Ajans tarafından verilen desteklerin firmalar üzerinde davranışsal etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, projelerin firma içi operasyonlara, stratejilere, yönetim tarzına, kültüre veya müşterilerle etkileşime nasıl bir etki yarattığını ve bu etkilerin nasıl bir davranış değişikliği veya tepki oluşturduğunu ifade etmektedir. Ajansın bölgeye yönelik en kritik katkılarından biri, bölgede proje kültürünün gelişimine önemli bir katkı sunmaktadır.

Anket değerlendirmesinde yürütülen projelerin firmalar üzerine davranışsal etkilerinin ölçülmeye çalışıldığı bölüm katılımcıların tamamı tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar tarafından en uygun gördükleri birden fazla seçeneği seçmelerine müsaade edilmiş ve 24 adet seçenek işaretlenmiştir. 7 proje sahibi tarafından “Proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneğimiz arttı”, 7 proje sahibi tarafından “Proje konusu alanda teknik bilgi ve yeteneğimiz arttı”, 4 proje sahibi tarafından “Ürün hizmet ve süreçlerimizdeki sorunları tespit ve analiz yeteneğimiz arttı”, 2 proje sahibi tarafından “Müşterilerimiz/tedarikçilerimiz/diğer paydaşlarımızla iletişimimiz ve işbirliklerimiz güçlendi”, 3 proje

sahibi tarafından “Kurum içi iletişimimiz ve işbirliklerimiz güçlendi” ve 1 proje sahibi tarafından “Bu proje firmamızda yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime yol açmadı” cevapları verilmiştir.

Bu değerlendirmeler, projelerin farklı alanlarda çeşitli davranışsal etkiler yarattığını ve bu etkilerin katılımcılar arasında farklı algılandığını göstermektedir. Proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneği ve proje konusu alanda teknik bilgi ve yetenek arttı diyenlerin oranı %70 düzeyindedir. Özellikle, proje yazma ve yönetme konusundaki bilgi ve yetenek artışı ile proje konusu alanındaki teknik bilgi ve yetenek artışı en yüksek değerlendirmelere sahiptir, bu da bu alanların projelerin organizasyonel etkileri açısından önemli olduğunu göstermektedir.

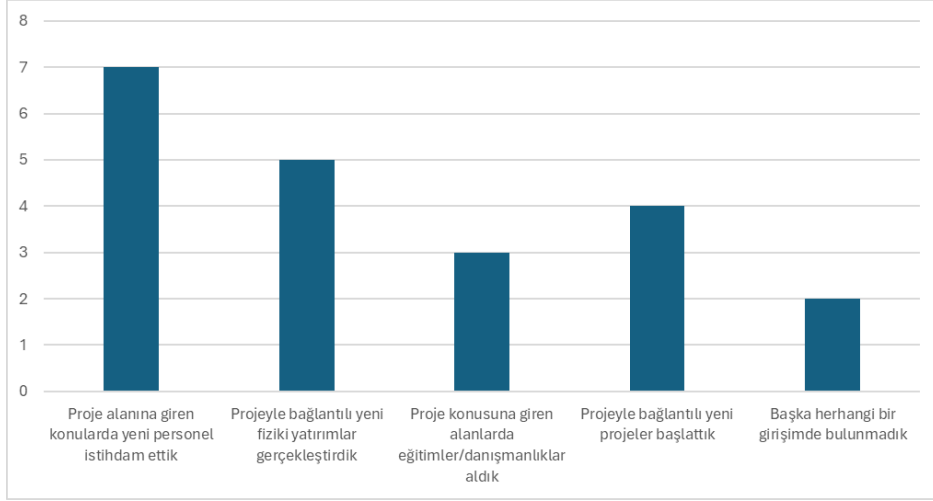

Şekil 19. Yürütülen Projelerin Firmalar Üzerine Davranışsal Etkileri

4.3.4.6 Proje Sayesinde Firmaların Attığı İlave Adımlar

Katılımcıların tamamı “Projenizin sayesinde attığınız ilave adımlar nelerdir?” anket sorusuna cevap vermiştir. Katılımcılar tarafından en uygun gördükleri birden fazla seçeneği seçmelerine müsaade edilmiş olup toplamda 21 seçenek işaretlenmiştir.

7 proje sahibi tarafından “Proje alanına giren konularda yeni personel istihdam ettik”, 5 proje sahibi tarafından “Projeyle bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirdik”, 3 proje sahibi tarafından “Proje konusuna giren alanlarda eğitimler/danışmanlıklar aldık”, 4 proje sahibi tarafından “Projeyle bağlantılı yeni projeler başlattık”, 3 proje sahibi tarafından “Kurum içi iletişimimiz ve işbirliklerimiz güçlendi” ve 2 proje sahibi tarafından “Başka herhangi bir girişimde bulunmadık” cevapları verilmiştir.

Şekil 20. Proje Sayesinde Firmaların Attığı İlave Adımlar

Bu veriler, projelerin firmalar üzerindeki somut etkilerini ve bu etkilerin ne şekilde gerçekleştiğini içermektedir. Katılımcılar, projelerin organizasyonel etkilerini ve bu etkilerin uygulamalarına yönelik farklı cevaplar vermişlerdir.

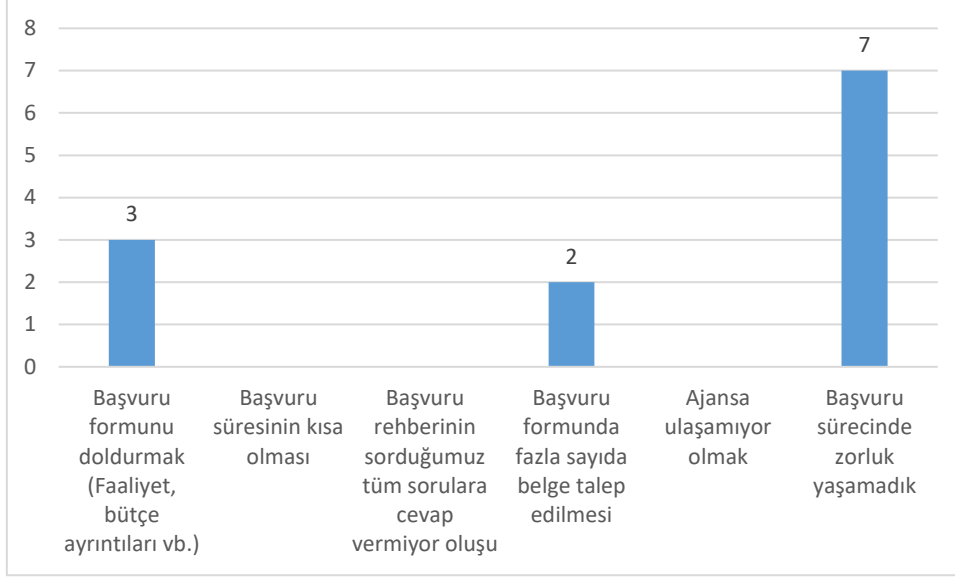
Katılımcılar, projenin etkisi olarak yeni personel istihdamının en yüksek olduğunu, projenin fiziki yatırımlar açısından etkisinin yüksek olduğunu, projenin eğitim ve danışmanlık alımı açısından etkisinin orta düzeyde olduğunu, projenin yeni projeler başlatma açısından etkisinin orta düzeyde olduğunu, projenin kurum içi iletişim ve işbirlikleri güçlendirme açısından etkisinin orta düzeyde olduğunu ve projenin diğer girişimler üzerindeki etkisinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Bu sonuçlar, projelerin farklı alanlarda farklı somut etkilere sahip olduğunu ve bu etkilerin firma içinde çeşitli uygulamalarla gerçekleştiğini göstermektedir. Yeni personel istihdamı ve fiziki yatırımların en yüksek etkiler olduğu belirtilirken, eğitim/danışmanlık alımı ve yeni projelerin başlatılması da önemli etkiler olarak görülmektedir. Ayrıca, projelerin kurum içi iletişimi ve işbirliklerini güçlendirdiği de vurgulanmıştır.

4.3.4.7 Proje Başvuru Sürecinde Zorlanılan Unsurlar

Katılımcıların tamamı “Proje başvurunuzu yaparken aşağıdakilerden hangisi sizi en fazla zorlamıştır?” anket sorusuna cevap vermiştir. Katılımcılar tarafından en uygun gördükleri birden fazla seçeneği seçmelerine müsaade edilmiş olup toplamda 12 seçenek işaretlenmiştir.

5 proje sahibi tarafından “Başvuru sürecinde zorluk yaşamadık”, 3 proje sahibi tarafından “Başvuru formunu doldurmak” ve 2 proje sahibi tarafından “Başvuru formunda fazla sayıda belge talep edilmesi” cevapları verilmiştir. “Diğer” kısmına 2 proje sahibi tarafından giriş yapılmış olup, “Herhangi bir zorluk yaşanmadı” ve “Başvuru sürecinde danışman desteği aldığımız için sorun yaşanmamıştır” şeklinde beyanda bulunulmuştur. Dolayısıyla aşağıda yer alan grafikte bu iki proje sahibinin cevapları da “Başvuru sürecinde zorluk yaşamadık” seçeneğinin sonuçlarına eklenmiştir.

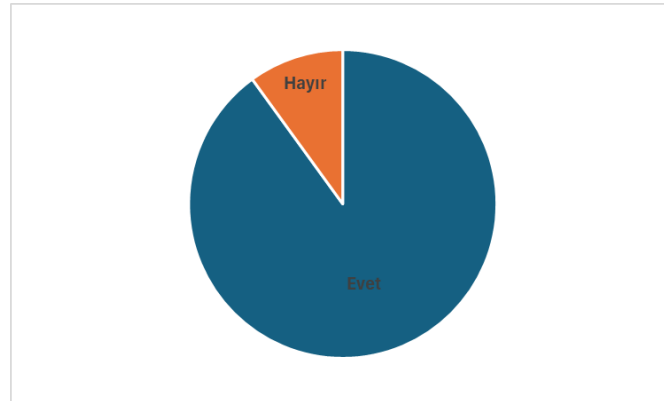

Şekil 21. Proje Başvuru Sürecinde Zorlanan Unsurlar

Bu sonuçlar, başvuru sürecinin büyük bir kısmının katılımcılar için sorunsuz olduğunu göstermektedir. Ancak bazı katılımcılar için başvuru formunun doldurulması ve belge talepleri gibi belirli alanlarda zorluklar yaşanmıştır. Bu tür zorlukların azaltılması veya ortadan kaldırılması, başvuru sürecinin daha etkili ve verimli hale getirilmesi için önemlidir.

4.3.4.8 ORAN Desteklerine Tekrar Başvurmayı Düşünür Müsünüz?

Anket kapsamında proje sahiplerine ORAN desteklerine tekrar başvurmayı düşünüp düşünmediği sorulmuştur. Ankete katılan 10 proje sahibinin 9'u "Evet" şeklinde cevap vermiş olup, sadece bir proje sahibi tekrar başvurmayı düşünmediğini belirtmiştir.

Şekil 22. ORAN Desteklerine Tekrar Başvurmayı Düşünür Müsünüz

Ankete katılan proje sahiplerinin büyük çoğunluğu, ORAN desteklerine tekrar başvurmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu yüksek oran, ORAN desteklerinin projeler için önemli ve cazip olduğunu gösterebilir. Ankete katılan bir proje sahibi ise, ORAN desteklerine tekrar başvurmayı düşünmediğini belirtmiştir. Bu oran düşük olsa da bu proje sahibinin başvuru sürecinde yaşadığı olumsuz deneyimler veya başka faktörler nedeniyle başvurmayı düşünmemiş olabileceğini göstermektedir.

4.3.4.9 ORAN Destekleri Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

Ankete katılan proje sahiplerine ORAN destekleri hakkında düşüncelerini ve varsa önerilerini ifade edebilecekleri bu kısımda 6 proje sahibi tarafından giriş yapılmıştır. Proje sahipleri tarafından yapılan yorumlar şu şekildedir:

“Genel olarak destek almak güzeldi fakat uygulama, evrak işleri ve prosedür işleri bizi çok yordu.”

“Anadolu firmalarının kalkınması için can suyu ve kesinlikle ihtiyaç.”

“Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz, bir dahaki projemizde desteklerinizi bekleriz.”

“Firmamız özelinde mali verilerin ve çalışan sayılarının her geçen yıl artan istikrarda devam ettiği beyanlarımızda görülmektedir. Destek mekanizması bizi motive etmekte, doğrudan hedeflere yönelik çalışma imkânı sunması, gelirlerimizi yatırımlara yönlendirerek büyüyen bir işletme olmamız yolunda emin adımlarla ilerlememizi sağlaması sebebiyle mali destek programı çağrılarının devamını talep ediyoruz. Mali destek programının teknik destek programı gibi sürekli açık olması, proje uygulama süresinin daha kısa olması, değerlendirme süresinin kısaltılması, başvuru şartlarının daha genişletilmesi (2 yıl şartının kaldırılması, hatta aynı anda iki proje yürütebilir olması) halinde daha fazla projenin gerçekleştirilmesi ve firma/bölge/ülkeye katkının artırılması hedeflenmektedir. Ve tabii ki proje bütçelerinin daha yüksek meblağlara çıkarılmadığı talebimizdir. Ajansın mali sürdürülebilirliği daha rahat sağlayabilmesi için geri ödemeli desteklere yönelik çağrılara çıkmalıdır (faizsiz 2 yıl ödemesiz, 2 yıl geri ödemeli vb). Giderek artan bütçesi ile daha fazla destekler ile bölgede daha fazla katkılar sağlamanın önü açılacaktır.”

“Ülkemizin ve bölgemizin ekonomik yönden kalkınmasına büyük etkisi olduğunu düşünmekteyiz.”

“Bir sıkıntı yoktur, teşekkür ederiz.”

Buna göre; bazı katılımcılar uygulama, evrak işleri ve prosedür işlerinin oldukça yorucu olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar firmalarının kalkınması için bu tür desteklerin can suyu niteliğinde olduğunu ve kesinlikle ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür desteklerin önemini altını çizmektedirler. Katılımcılar, destekler için teşekkürlerini ileterek gelecekteki projelerde de desteklerini beklediklerini belirtmişlerdir. Bu, memnuniyetlerini ifade etmenin yanı sıra gelecekteki destek beklentilerini de yansıtmaktadır. Bazı katılımcılar desteklerin işletmelerini büyütmelerine ve istikrarlı bir şekilde büyümeye katkı sağladığını ifade etmektedirler. Katılımcılar, destek programlarının daha etkin ve erişilebilir olması için çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler arasında başvuru süreçlerinin kısaltılması, daha geniş başvuru şartları, bütçelerin artırılması gibi konular yer almaktadır. Katılımcılar, bu tür desteklerin ülke ve bölge ekonomilerine büyük katkı sağladığını düşündüklerini ifade etmektedirler. Bu, bu tür desteklerin ekonomik kalkınmaya olan olumlu etkilerine dikkat çekmektedir.

4.3.4.10 EGV Programının Genel Etki Değerlendirmesi

Satışlardaki, istihdamdaki, ihracat rakamlarındaki ve kapasitedeki değişim incelenerek, program öncesi ve program sonrası dönemde proje sahiplerindeki gelişmeler ortaya konmuştur.

Ankete katılan proje sahiplerinden 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yılları için yıllık net satış, aylık ortalama ücretli çalışan sayısı, ihracat tutarı ve üretim kapasitesindeki yüzde değişim verilerini doldurmaları istenmiştir.

Satışlardaki Değişim

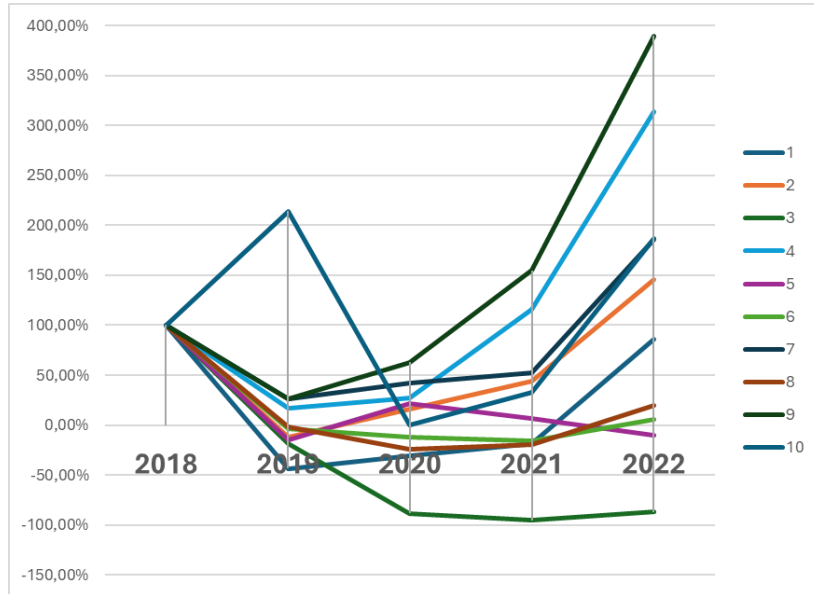
Ankete katılan proje sahiplerinden proje başvurusunda buldukları yıldan 2022 yılına kadar olan 5 yıl için net satış (ciro) rakamlarını girmeleri istenmiştir. 2018 yılından 2022 yılına kadar 10 proje sahibinin toplam yıllık satış tutarları yüzdesel olarak 2019 yılında %32,30, 2020 yılında %74,03, 2021 yılında

%208,40 ve 2022 yılında %546,91 artış göstermiştir. Ancak cari yıl rakamları ile yapılacak bir değerlendirme eksik olacaktır. Bu nedenle proje sahipleri tarafından girilmiş olan değerler, kamu sabit sermaye yatırım ve dış para deflatörleri kullanılarak 2022 yılı fiyatlarına dönüştürülerek net satış rakamları enflasyon etkisinden arındırılmıştır. Elde edilen sağlıklı verilere göre 2018 yılından 2022 yılına kadar 10 proje sahibinin toplam yıllık satış tutarları yüzdesel olarak 2019 yılında %15,53, 2020 yılında %31,23, 2021 yılında %71,13 ve 2022 yılında %218,01 artış göstermiştir.

	Cari Yıl Rakamları		İndirgenmiş Rakamlar	
	Toplam Satış (TL)	İlk Yıla Göre Artış (%)	Toplam Satış (TL)	İlk Yıla Göre Artış (%)
2018	112.095.805,21	-	228.028.754,34	-
2019	148.301.563,44	32,30	263.437.021,47	15,53
2020	195.076.804,28	74,03	299.239.243,05	31,23
2021	345.697.969,06	208,40	390.228.245,36	71,13
2022	725.155.508,97	546,91	725.155.508,97	218,01

Tablo 12. Cari Yıl Satış Rakamları ve Deflatör Kullanılarak Dönüştürülen Satış Rakamları

Aşağıda yer alan grafikte 10 proje sahibine ait net satışların yüzdesel değişimleri gösterilmektedir.

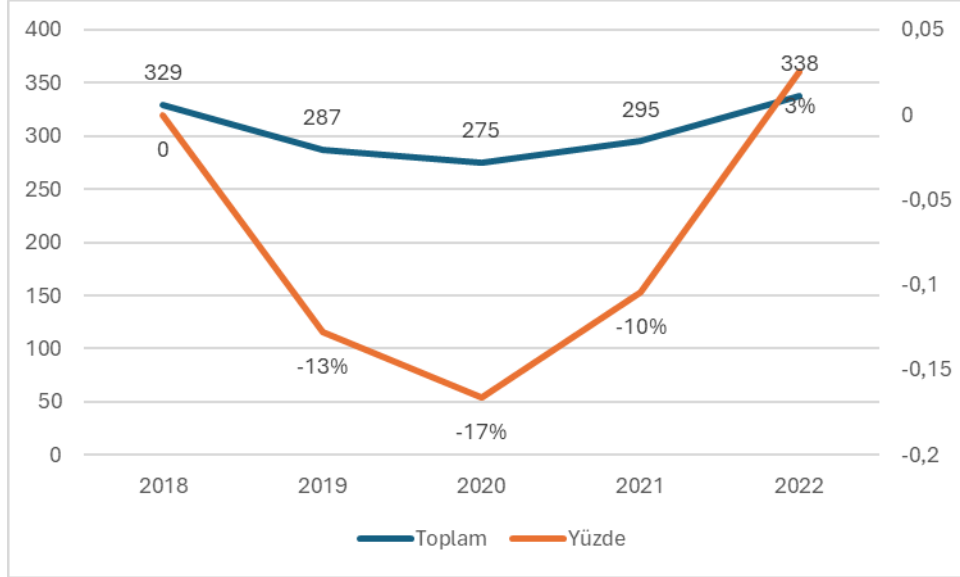
Şekil 23. 10 Proje Sahibinin Net Satış Rakamlarının Yüzdesel Değişimi

Bu veriler, 2018'den 2022'ye kadar olan beş yıllık dönemde 10 proje sahibinin net satış (ciro) rakamlarındaki yüzdesel artışı göstermektedir. İlk olarak, projelerin yıllık satışlarının artış gösterdiği görülmektedir. Bu, firmaların ekonomik olarak büyüdüğünü ve satışlarını artırdığını göstermektedir. Bu dönemde, 10 proje sahibinin yıllık net satışlarındaki artış dikkat çekicidir. Verilerin enflasyon etkisinden arındırılmış olması, gerçek değerlerin hesaplanmasına yardımcı olur. Bu, verilerin fiyatlarını sabit tutarak, satışlardaki artışın gerçek büyümeyi yansıttığını gösterir. 2019'dan 2022'ye kadar her yıl için yıllık artış oranları oldukça yüksektir. Sonuç olarak, bu veriler firmaların finansal açıdan büyüdüğünü, satışlarını artırdığını göstermektedir. Enflasyonun etkisinden arındırıldığında, bu büyüme daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İstihdamdaki Değişim

Programların temel amaçlarından biri de bölgede istihdam oranlarının artırılmasıdır. Aşağıda yer alan grafik bu mali destek programından yararlanan 10 farklı firmanın toplam istihdam rakamlarının zaman

içindeki değişimini göstermektedir. İlk olarak, 2018 yılında bu 10 firma toplamda 329 kişi istihdam etmektedir. Ancak, destek aldıktan sonra toplam istihdam rakamları zaman içinde dalgalanmıştır. 2019 yılında, istihdam rakamları 287 kişiye düşmüş, 2020 yılında, istihdam rakamları biraz daha azalarak 275 kişiye inmiş, 2021 yılında, istihdam rakamları tekrar artarak 295 kişiye yükselmiş ve 2022 yılında, istihdam rakamları daha fazla artarak 338 kişiye çıkmıştır.

Şekil 24. Yüzdesel Değişim: Yıllara Göre Toplam İstihdam Sayısı

Bu verilere dayanarak istihdam rakamlarının yıllar arasında dalgalandığı söylenebilir. Yıllara göre istihdamda oluşan bu dalgalanmaların farklı nedenleri olabilir, örneğin ekonomik dalgalanmalar veya işletmelerin büyüme stratejileri gibi. Koronavirüs pandemisi, dünya genelinde işletmelerin ve istihdamın üzerinde büyük bir etkiye neden olmuştur. 2020 yılındaki istihdam düşüşü muhtemelen bu pandemiden kaynaklanmaktadır. 2021 ve 2022 yıllarındaki toparlanma ise ekonomik koşulların düzelmesiyle ilişkilendirilebilir. Uzun vadeli olarak bakıldığında, 2018'den 2022'ye kadar olan dönemde toplam istihdam rakamlarında artış görülmektedir. Bu, destek programının işletmelerin büyümesine katkı sağladığını gösterebilir. 2020 yılında istihdam rakamlarındaki düşüş dikkat çekici olsa da 2021 ve 2022 yıllarında istihdamın toparlandığı görülmektedir. Bu, ekonomik koşulların iyileştiğini ve işletmelerin istihdamı yeniden artırmaya başladığını gösterebilir. Bu veriler işletmelerin destek programı sayesinde uzun vadede büyümeye devam ettiğini ve istihdamlarını artırdığını göstermektedir.

İhracattaki Değişim

Anket değerlendirmesine katılan firmalardan bir kısmı ihracat yapmamaktadır dolayısıyla düzenli ihracat verisi oluşmamaktadır. Bu nedenle bu kısımda ihracat verisi bulunan 4 proje sahibi için değerlendirme yapılmıştır.

Ankete katılan ihracatçı proje sahiplerinden proje başvurusunda buldukları yıldan 2022 yılına kadar olan 5 yıl için ihracat rakamlarını girmeleri istenmiştir. 2018 yılından 2022 yılına kadar 4 proje sahibinin toplam yıllık satış tutarları yüzdesel olarak 2019 yılında %145, 2020 yılında %496, 2021 yılında %1.076 ve 2022 yılında %2.372 artış göstermiştir. Ancak cari yıl rakamları ile yapılacak bir değerlendirme eksik olacaktır. Bu nedenle proje sahipleri tarafından girilmiş olan değerler, kamu sabit sermaye yatırım ve dış para deflatörleri kullanılarak 2022 yılı fiyatlarına dönüştürülerek ihracat rakamları enflasyon etkisinden arındırılmıştır. Elde edilen sağlıklı verilere göre 2018 yılından 2022 yılına kadar 4 proje

sahibinin toplam yıllık toplam ihracat tutarları yüzdesel olarak 2019 yılında %113, 2020 yılında %353, 2021 yılında %562 ve 2022 yılında %1.134 artış göstermiştir.

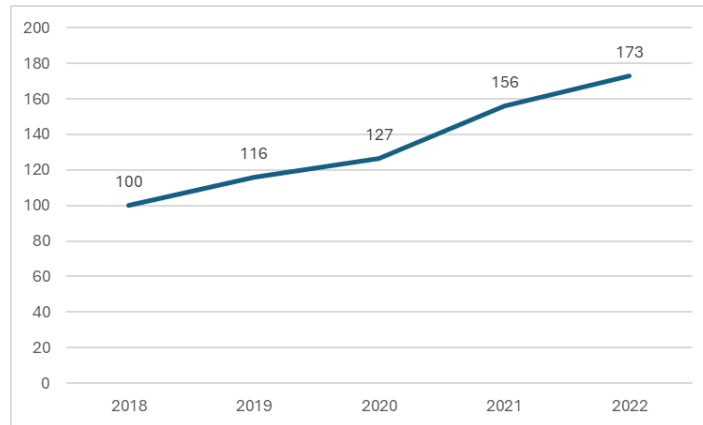
	Cari Yıl Rakamları		İndirgenmiş Rakamlar	
	Toplam Satış (TL)	İlk Yıla Göre Artış (%)	Toplam Satış (TL)	İlk Yıla Göre Artış (%)
2018	2.658.440,18	-	5.327.322,13	-
2019	6.504.205,38	%145	11.362.946,04	%113
2020	15.843.446,72	%496	24.143.756,16	%353
2021	31.267.073,89	%1.076	35.258.451,98	%562
2022	65.724.263,51	%2.372	65.724.263,51	%1.134

Tablo 13. Cari Yıl İhracat Rakamları ve Deflatör Kullanılarak Dönüştürülen İhracat Rakamları

Bu veriler, ihracatçı proje sahiplerinin yıllık ihracat rakamlarının 2018'den 2022'ye kadar olan dönemdeki yüzdesel artışını göstermektedir. İlk bakışta, bu rakamlar oldukça etkileyici bir büyümeyi yansıtmaktadır. 2018'den 2022'ye kadar olan dönemde, 4 proje sahibinin yıllık ihracat rakamları oldukça yüksek bir yüzdesel artış göstermiştir. Verilerin enflasyon etkisinden arındırılmış olması, gerçek değerlerin hesaplanmasına yardımcı olur. Bu, ihracattaki artışın gerçek büyümeyi yansıttığını gösterir. Bu tür büyümelerde ekonomik koşulların, hedef pazarların ve işletmelerin büyüme stratejilerinin büyük bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Özellikle 2020 ve sonrasındaki dönemdeki büyüme, belirli faktörlerin etkisi altında gerçekleşmiş olabilir. Sonuç olarak, bu veriler, bu projelerin ihracatlarını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir.

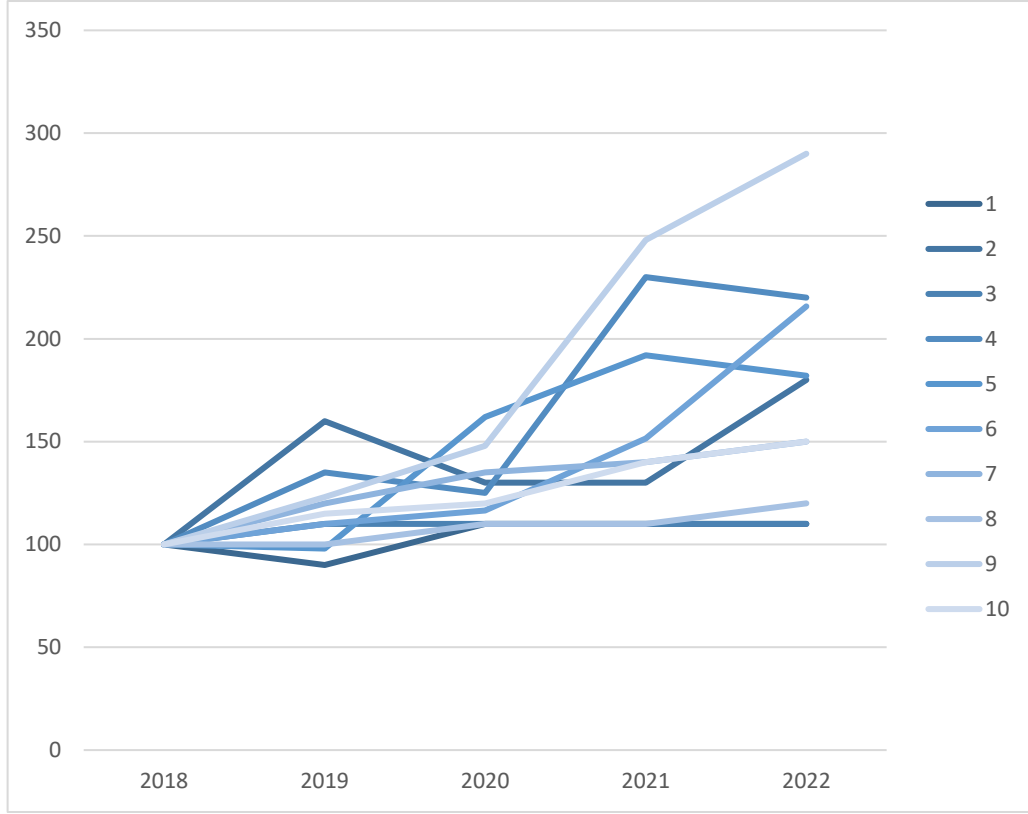
Kapasitedeki Değişim

KOBİ'lere yönelik yürütülen mali destek programlarında genel itibarıyla yeni makine alımı yapılmaktadır. Projelerin uygulama sürecinde de alınan bu makine ve ekipmanların kontrolü yapılmaktadır. Bu bağlamda, anket sonuçlarında da görüleceği üzere verilen destekler kapasite artırımı açısından oldukça etkilidir. Anket tasarım aşamasında destek verilen yılın kapasitesi 100 birim kabul edilmiş ve kapasitedeki değişimin bu değere oransal olarak ifadesi istenmiştir.

Şekil 25. Toplam Kapasite Artışı

Bu grafik, 10 proje sahibine yönelik mali destek programları çerçevesinde yeni makine alımları sonucu toplam kapasite artışı etkisini yansıtmaktadır. Şirketlerin yıllık kapasite değişimleri, 2018'den 2022'ye kadar beş yıl boyunca artış gösterilmiştir. Bu veriler, destek programlarının KOBİ'lerin kapasitelerini artırmalarına nasıl yardımcı olduğunu ve yeni makine yatırımlarının etkilerini göstermektedir.

Şekil 26. Proje Sahiplerine Ait Kapasite Artışları

Anket sonuçlarına göre 2018'den 2022'ye kadar olan dönemde proje sahiplerinin tamamının kapasitesi artmıştır. Bu, destek programlarının ve yeni makine yatırımlarının KOBİ'lerin üretim kapasitesini artırmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Proje sahiplerinde farklı artışlar yaşanmış olup, her bir şirketin kapasite artış oranları farklıdır. 2022 yılı sonunda en düşük kapasite artışı yaşanan proje sahibinin kapasite artış oranı %10 iken en yüksek oran %215,76 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle, 2020 ve 2022 yıllarında birçok şirketin kapasitesinde önemli artışlar gözlenmektedir. Sonuç olarak, bu veriler KOBİ'lerin destek programları aracılığıyla kapasitelerini artırdığını göstermektedir. Yeni makine yatırımları, bu artışın ana nedenlerinden biri gibi görünmektedir. Bu tür programların KOBİ'lerin büyümelerini ve rekabetçiliklerini artırmalarına yardımcı olduğu sonucuna varılabilir.

Ar-Ge Yenilikçilik

Ankette yer alan Ar-Ge ve yenilikçiliğe ilişkin soruların yer aldığı bölümde 12 adet soru bulunmakta olup, 8 katılımcı tarafından bu kısımdaki sorulardan uygun olanlarına cevap verilmiş ve bu nedenle her bir soru farklı sayıda proje sahibi tarafından cevaplandırılmıştır.

Mali destek yararlanıcısı firmaların üniversite mezunu çalışan sayısı destek alınan yıla oranla belli ölçüde artmıştır. Ankette yer alan "Tam zamanlı çalışanlar içinde üniversite mezunu olanların oranı (%)" sorusuna 8 katılımcıdan cevap gelmiş olup, verilen cevaplara göre 2018 yılında ortalama %12,88 olan tam zamanlı çalışanlar içinde üniversite mezunu olanların oranı, 2022 yılında ortalama %20,38'e yükselmiştir.

Ankette yer alan "Tam zamanlı Ar-Ge çalışanı sayısı" sorusuna 3 adet cevap gelmiş olup, verilen cevaplara göre Ar-Ge faaliyetleri kapsamında istihdam edilen çalışan sayısında artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında 7 olan tam zamanlı Ar-Ge çalışanı sayısı, 2022 yılında 14 çalışana yükselmiştir.

Ankette yer alan “Ar-Ge harcaması (TL)” sorusuna verilen cevaplara göre Ar-Ge faaliyetleri kapsamında yapılan harcamalarda artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında toplamda 49.505 TL olan Ar-Ge harcamaları, 2022 yılında toplam 130.000 TL’ye yükselmiştir.

Ankette yer alan “Kapasite kullanım oranı (%)” sorusuna verilen cevaplara göre destek sonrasında işletmelerin kapasite kullanım oranlarında artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında ortalama %56,79 olan kapasite kullanım oranları 2022 yılında %62,30’a yükselmiştir.

Ankette yer alan “Devam eden Ar-Ge proje sayısı” sorusuna verilen cevaplara göre destek sonrasında işletmelerin Ar-Ge projesi sayısında artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında 5 adet olan Ar-Ge projesi sayısı 2022 yılında 6 adete yükselmiştir.

Ankette yer alan “Endüstriyel tasarım başvuru sayısı” sorusuna verilen cevaplara göre destek sonrasında işletmelerin Endüstriyel tasarım başvuru sayısında artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında 38 adet olan Endüstriyel tasarım başvuru sayısı 2022 yılında 52 adete yükselmiştir.

Ankette yer alan “Marka başvuru sayısı” sorusuna verilen cevaplara göre destek sonrasında işletmelerin Marka başvuru sayısında artış olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre 2018 yılında 4 adet olan Marka başvuru sayısı 2022 yılında 8 adete yükselmiştir.

Patent başvuru sayısı, faydalı model başvuru sayısı, kalite belgesi sayısı, Ar-Ge/inovasyon konusunda işbirliği yapılan üniversite sayısı ve Ar-Ge/inovasyon konusunda işbirliği yapılan firma sayısı sorularına verilen cevaplara göre 2018 yılı ile 2022 yılları arasında bu alanlarda bir değişiklik olmamıştır.

Bu sonuçlara göre mali destek yararlanıcısı firmaların Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerindeki gelişmeleri değerlendirmek adına şu sonuçlar ifade edilebilir. Mali destek alan firmalarda üniversite mezunu çalışan sayısındaki artış olumlu bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Bu durum, firmanın daha nitelikli ve uzman personel istihdam etme çabasını göstermektedir. Tam zamanlı Ar-Ge çalışan sayısındaki artış, firma içinde Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla odaklandıklarını ve bu alanda büyüme hedeflediklerini göstermektedir. Ar-Ge harcamalarındaki artış, firmanın inovasyona yönelik yatırımlarını artırdığını ve rekabet avantajı sağlamak adına Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırdığını gösterir. Kapasite kullanım oranındaki artış, işletmenin üretim kapasitesini daha etkin bir şekilde kullanmaya başladığını ve destek sonrasında işletme performansının arttığını göstermektedir. Devam eden Ar-Ge proje sayısındaki artış, firmanın sürekli olarak yeni projelere odaklandığını ve inovasyon portföyünü genişlettiğini gösterir. Endüstriyel tasarım ve marka başvurularındaki artış, firmanın ürün ve hizmetlerine değer katma amacı güttüğünü ve bu alanda tanıtım ve koruma stratejilerini güçlendirdiğini gösterir. Bu değerlendirmeler, firmanın Ar-Ge ve inovasyon alanındaki çabalarının genel olarak başarılı ve büyüme odaklı olduğunu göstermektedir.

4.3.5 Sürdürülebilirlik

Proje yönetim mekanizmaları içerisinde projelerin başarı ile tamamlanması kadar proje sonrası süreçler de ön plana çıkmaktadır. Özellikle proje sahiplerinin destek periyodu bittikten sonra mevcut durumlarını koruyarak desteğe konu faaliyetlerinin ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel eksenlerde iyileştirerek devam etmesi beklenmektedir. Bu durum özellikle kamu kaynakları kullanılarak oluşturulan Mali Destek Programları için çok daha büyük önem teşkil etmektedir. Çünkü projelerin kendilerini sürdürülebilir bir yapı kazandırmaları kullanılan kaynakların doğru yere ve doğru şekilde yapıldığının en büyük göstergesi pozisyonundadır. Bu bağlamda 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı kapsamında destek gören kurum ve kuruluşların sürdürülebilirlikleri bu başlık altında incelenmiştir.

Programlar kapsamında destek alan 11 adet firma ile yapılan görüşme neticesinde yaklaşık 10 adetinin faaliyetlerine devam ettiği, 1 adet firmanın devam etmediği gözlenmiştir.

Proje No:	Proje İçerik Devamlılığı	Yeni Destek	Üretim Kapasite Artışı	Ürün Çeşitliliği
EGV/Proje 1	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 2	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 3	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 4	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 5	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 6	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 7	Devam Etmekte	Evet	Evet	Arttı
EGV/Proje 8	Devam Etmekte	Evet	Evet	Arttı
EGV/Proje 9	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 10	Devam Etmekte	Hayır	Evet	Arttı
EGV/Proje 11	Sonlandırılmıştır	Hayır	Hayır	-

Tablo 14. TR72/18/EGV Programı Kapsamında Destek Alan Kurumların Analizi

5 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu rapor kapsamında TR72 Bölgesi'nde faaliyet gösteren üretici KOBİ'lere yönelik olarak hazırlanan 2018 yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı'nın oluşturduğu ekonomik etkilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu değerlendirme sürecinde program kapsamında destek olarak başarı ile tamamlanmış projelere ait çıktılar ve sonuçlar, desteğin amaç, öncelikleri ve hedefleri ile ilişkilendirilerek, "Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" doğrultusunda ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik ana kriterleri altında değerlendirilmiştir. Elde edilen temel tespitler aşağıda listelenmiştir.

2018 Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı temelde 2014-2023 Bölge Planı doğrultusunda tasarlanmış olduğundan ilgili planda net bir şekilde ortaya konulan az gelişmiş illerin, kalkınmasına katkı sağlayacak şekilde tasarlandığı gözlenmiştir.

2018 Yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı'nın öncelikleri "TR72 Bölgesi'nde Ar-Ge ve yenilikçiliğin desteklenmesi", "TR72 Bölgesi'nde patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, marka gibi fikri mülkiyet haklarının imalat sanayinde yaygınlaştırılması" ve "Sivas ve Yozgat illerinde ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ve üretimde kapasitenin artırılması" şeklinde tanımlanmıştır. Programa toplam 94 proje başvurusu yapılmış olup 31 proje başarılı olarak ilan edilmiş ve sözleşme imzalamaya davet edilmiştir. Sözleşme imzalanan 17 proje başvuru sahibinden 6 tanesi ise uygulama döneminde Ajans'a fesih talebinde bulunmuş ve projeler feshedilmiştir. Böylece 11 proje desteklenerek başarıyla tamamlanmıştır. Program için 10 milyon TL'lik bütçe tahsis edilmiştir. Programa ayrılan bütçenin %53'ü sözleşmeye bağlanmış, ancak başvuru sahipleri tarafından uygulama aşamasında projelerin feshedilmesi ile bu oran %36'ya düşmüştür.

2018 Yılı Endüstriyel Gelişim ve Verimlilik Mali Destek Programı'nda destek almaya hak kazanan 31 başvuru sahibinden 14 tanesinin sözleşme imzalanmadan haklarından feragat etmelerine gerekeceği olarak, sözleşme imzalamaya dönemi olan 2018 yılı Ağustos ve Eylül aylarında yabancı para birimindeki TL bazlı değer artışı gösterilmiştir. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'ne göre hibe programlarında oluşturulan projelerde bütçeler Türk lirası olarak hazırlanmaktadır. Her ne kadar programın son başvuru tarihi ile program sonuçlarının ilanı arası süre 3 ay ile sınırlandırılmış olsa da böyle bir zaman aralığında dahi yabancı para birimine endeksli olarak bütçe kalemlerinin piyasa fiyatlarında artışlar olabilmektedir.

Programdan bölgenin üç ilindeki gıda, inşaat, mobilya, metal eşya ve ev gereçleri gibi farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler yararlanmıştır. Yararlanıcıların programa başvurularındaki temel amaç; yenilikçi ürün üretmek, tesislerini modernize etmek ve üretim kapasitelerini artırmaktır. Program, yararlanıcıların ihtiyaçlarıyla uyumlu şekilde tasarlanmıştır. Program ayrıca, ulusal ve bölgesel politikadaki önceliklerle de uyum içindedir.

Anket cevaplarına göre yararlanıcılar programın uygulama süreçlerinden memnun görünmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu destek süresinin uygun olduğunu, yaşanan sorunlarda Ajans'ın gerekli yardımı sağladığını ve Ajans ile kolaylıkla iletişim kurabildiğini belirtmiştir. Ancak, sözleşme imzalamaya aşamasındaki prosedürler konusunda katılımcılar arasında bir görüş ayrılığı vardır; %60'lık bir kısım prosedürün makul olduğunu düşünürken, %40'lık bir kısım prosedürün fazla olduğunu düşünmektedir. Proje izleme ve tamamlama aşamalarında danışman desteğine duyulan ihtiyaç yarı yarıyadır. Proje izleme sürecinde talep edilen raporlar ve taleplerin seviyesini makul bulan katılımcıların sayısı da katılımcıların yarısı kadardır.

Proje başvurularında performans göstergeleri, çok sayıda gösterge arasından başvuru sahipleri tarafından seçilmiştir. Bu performans göstergelerinin hangilerinin seçilerek doldurulacağı kararı proje sahiplerine bırakıldığı için, tabloda yer alan performans göstergelerinin tamamı tüm firmalar tarafından doldurulmamıştır. Elde edilen nihai performans göstergelerindeki hatalı veri setlerinin temizlenerek veri setleri tutarlı bir hale dönüştürülmüştür. Bu aşamadaki en temel zorluk proje sahiplerinin KAYS sistemine performans göstergelerine ait veri girişi yaparken farklı bakış açılarında giriş yapmalarıdır. Öte yandan, anketlerle birçok veri yararlanıcılardan tekrar toplanmıştır. Anket verilerindeki pozitif sonuçlar, programın etkin şekilde yürütüldüğüne işaret etmektedir.

Yararlanıcıların büyük bir kısmı kendi kaynakları ile projenin tamamını veya bir kısmını yapabileceklerini beyan etmiş olup, proje yararlanıcılarının yaklaşık %30'u projelerinde, kaynağın harekete geçmesini sağlayan etken Ajans mali destek programlarının olmuştur.

Program kapsamında ağırlıklı olarak makine ekipman alımına yönelik destek verilmiştir. Bu alımlar neticesinde firmalarda önemli ölçüde kapasite ve üretim artışı yaşandığı görülmektedir. Ancak bu artışın yeterli düzeyde ihracata yansımadağı görülmektedir. Kâr marjı ve maliyet düşüşüne olan etkinin de kısıtlı olduğu, ancak daha önceki program sonuçlarına oranla bu programda verimlilik artışının daha belirgin olduğu söylenebilir.

Yararlanıcıların büyük bir kısmı; proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneğinin arttığını ifade etmiştir. Mali destek programının proje yazma ve yürütme kültürünün artmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Anket sonuçları projelerin farklı alanlarda farklı somut etkilere sahip olduğunu ve bu etkilerin firma içinde çeşitli uygulamalarla gerçekleştiğini göstermektedir. Yeni personel istihdamı ve fiziki yatırımların en yüksek etkiler olduğu belirtilirken, eğitim/danışmanlık alımı ve yeni projelerin başlatılması da önemli etkiler olarak görülmektedir. Ayrıca, projelerin kurum içi iletişimi ve işbirliklerini güçlendirdiği de vurgulanmıştır.

Yararlanıcılar başvuru sürecinin büyük bir kısmının katılımcılar için sorunsuz olduğunu ifade etmiştir. Ancak bazı katılımcılar için başvuru formunun doldurulması ve belge talepleri gibi belirli alanlarda zorluklar yaşanmıştır. Bu tür zorlukların azaltılması veya ortadan kaldırılması, başvuru sürecinin daha etkili ve verimli hale getirilmesi için önemlidir.

Proje sahiplerinin büyük çoğunluğu, ORAN desteklerine tekrar başvurmayı düşündüklerini ifade etmiştir. Bu yüksek oran, ORAN desteklerinin projeler için önemli ve cazip olduğunu göstermektedir.

Yararlanıcıların 2018-2022 yılları arasında net satış rakamlarına ve ihracat rakamlarına bakıldığında yüksek bir oranda artış yaşandığı görünmektedir. Verilerin enflasyon etkisinden arındırılmış olması, gerçek değerlerin hesaplanmasına yardımcı olur. Bu veriler firmaların mali destek projeleri ile finansal açıdan büyüdüğünü, satışlarını artırdığını göstermektedir.

Yararlanıcıların istihdam rakamlarının yıllar arasında dalgalandığı görülmektedir. Koronavirüs pandemisi, dünya genelinde işletmelerin ve istihdamın üzerinde büyük bir etkiye neden olmuştur. Yararlanıcıların istihdamlarında yaşanan artışa bakılırsa destek programı sayesinde uzun vadede büyümeye devam ettiği ve istihdamlarını artırdığı ifade edilebilir.

Mali destek alan firmalarda üniversite mezunu çalışan sayısındaki artış, firmanın nitelikli ve uzman personel istihdamına yönelik çabasını yansıtmaktadır. Tam zamanlı Ar-Ge çalışan sayısındaki artış, firmanın Ar-Ge faaliyetlerine odaklanma ve büyüme hedefleri doğrultusunda genişleme niyetini göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. **T.C. Kalkınma Bakanlığı.** Onuncu Kalkınma Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 10 02 2022.] https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf
2. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.** TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 14 08 2023.] https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20180803153242_1.pdf
3. **Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** Girişimci Bilgi Sistemi. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 14 08 2023.] https://gbsrapor.sanayi.gov.tr/internal_windows_authentication/?targetId=d8b678ad-e460-4d16-934c-3b83bf8b7655
4. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.** Destekler/Mali Destek Programları. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 14 08 2023.] <https://www.oran.org.tr/tr/destekler/mali-destek-programi>
5. **T.C. Kalkınma Bakanlığı.** Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 10 02 2022.] https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2014-2023_B%c3%b6lgesel_Geli%c5%9fme_Ulusal_Stratejisi.pdf
6. **TOBB.** KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 10 10 2023.] <https://www.tobb.org.tr/SiteAssets/Lists/DuyurularListesi/EditForm/KSEP%202011-2013.pdf>
7. **T.C. Ekonomi Bakanlığı.** 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 12 10 2023.] http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/eLpp2+2023_ihracat_3_.pdf
8. **TÜBİTAK.** Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (2011-2016). [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 10 10 2023.] https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/strateji_belgeleri/UBTYS_2011-2016.pdf
9. **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).** [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 18 09 2023.] <https://www.tuik.gov.tr/>
10. **T.C. Ticaret Bakanlığı.** Dış Ticaret İstatistikleri. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 10 09 2023.] <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>
11. **Gelir İdaresi Başkanlığı.** İstatistikler. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 18 09 2023.] <https://gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/istatistikler>

Mevlâna Mahallesi, M.K.P Bulvarı, No:79, Kat: 5-6 P.K: 38080
Kocasinan/KAYSERİ
Tel: 0 (352) 352 67 26, 0 (352) 315 32 00
Faks: 0 (352) 352 67 33
E-posta: info@oran.org.tr
Kep Hesabı: ortaanadolukalkinma@hs01.kep.tr
www.oran.org.tr

Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılmaz.